

Skilte- og facadevejledning for Præstø

Vordingborg Kommune

August 2016

Paris - Rom - Præstø.

De tre byer har det tilfælles at have rige og omhyggelige traditioner for at regulere skilte og facader, og dermed medvirke til at bevare de smukke og velbevarede bymidter, som både fastboende og turister har stor glæde af.

Skilte og facader er den mest detaljerede niche inden for den fysiske planlægning, der sikrer et samlet udtryk, hvor de mange detaljer, bidrager til bymidtens samlede fortættede stemning og taler til vores sanser. Farver, former, materialer, facadekompositioner, belysning, stoflighed, beplantning - der er mange forhold der spiller ind, og mange tangenter at spille på.

Vejledningen til skilte og facader i Præstø bymidte er til for at hjælpe dig, som borger, til at få nogle overordnede betragtninger inden for det område, du søger om at ændre ved din bygning. Vi håber du vil få gavn af vejledningen, ved at slå op og finde nyttige oplysninger.

Lokalplan C 16.00.01 - Præstø bymidte, bevaring og udvikling regulerer bymidten. Ønsker du at ændre noget ved din bygning ydre fremtræden, skal du se efter, om det du ønsker at ændre, overholder bestemmelserne i lokalplanen. Er du i tvivl, er du altid velkommen til at ringe til kommunen.

Præstø har gennem mange år haft et facaderåd, der har varetaget en rådgivende funktion i forhold til kommunen angående skilte og facader ud til gader og torve og rådet fungerer også som høringspart i dispensationssager. Facaderådets medlemmer har et lokalkendskab og kender ofte til en historik i bymidten, der ud over den faglighed, som den enkelte repræsenterer, giver rådet også inspiration og et positivt bidrag til sagsbehandling af sager i bymidten.

Thomas Christfort
Formand for Teknik og Miljøudvalget

Sidetal Indhold

2	Forord
2	Indholdsfortegnelse
3	Præstø facaderåd

Hvornår og hvordan ansøger man?

4	Hvornår søger man?
4	Sagsforløb i delområde A
5	Sagsforløb i B, C, D, E og F
5	Delområder i Præstø by
6	Procedure for bevaringsværdige bygninge
6	Hvordan søger man?

Vejledning til skilte og facader

7	Bebyggelsesmønster
8	Bygningers grundform
9	Facadens opbygning
10	Bygningsdetaljer
11-13	Vinduer - vedligeholdelse og fornyelse
14	Kviste
15	Døre, trapper og porte,
16	Baldakiner og markiser
17	Altaner og udestuer
18 -19	Baggårde, udhuse, hegn
20	Anvendelse af offentlige arealer
21-22	Skilte og facadebelysning
22	Reklamer
23	Facadematerialer og farver
24	Definition af farver Typer facadefarver
25-26	Overfladebehandling af udvendigt snedkerarbejde
27-28	Energioptimering

Stilblade for arkitektoniske stilarter

29	Oversigtskort over stilarter i Præstø bymidte
30-32	Bindingsværkshuse - Arkitektoniske stilarter
33-36	Klassicismen - Arkitektoniske stilarter
37-40	Historicismen - Arkitektoniske stilarter
41-44	Nationalromantik - Arkitektoniske stilarter
45-48	Bedre Byggeskik
49-50	Den danske funktionalisme - Arkitektoniske stilarter
51-55	Efterkrigstidens huse indtil 1980 - Arkitektoniske stilarter

Afsluttende bemærkninger

56	Henvisninger til inspiration
57	Kolofon

Præstø facaderåd

Vordingborg Kommune har nedsat facaderåd i Præstø, Stege og Vordingborg.

Facaderådet har til formål at virke for en forskønnelse af kommunens bymiljøer ved at vejlede kommunen i sager om skilte og facader, samt at udbrede kendskabet til skilte og facadeskik.

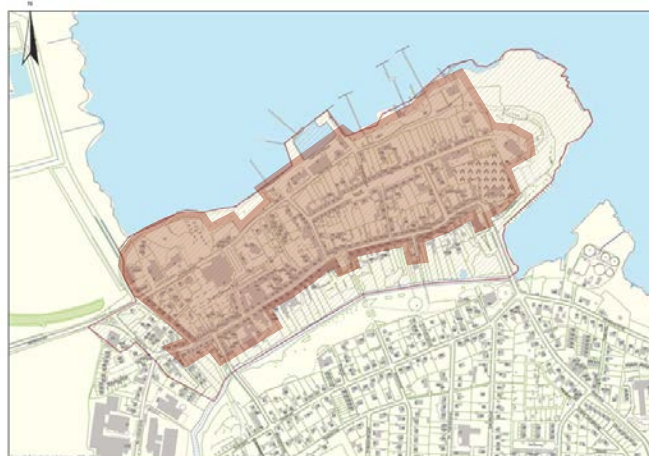
Præstø facaderåd har mulighed for at have en repræsentant fra følgende foreninger:

- Bevaringsforeningen
- Erhvervs- og handelsstandsforeningen
- Lokalråd
- Lokalhistorisk Arkiv
- Lokalhistorisk Forening
- Museum Sydøstdanmark
- Grundejerforening
- Turistforening
- Håndværker og borgerforening

Se den fulde forretningsorden, referater og det siddende facaderåds medlemmer på kommunens hjemmeside under facaderåd, på følgende link: <http://www.vordingborg.dk/cms/site.aspx?p=28138>

Præstø facaderåd høres i sager som beskrevet på side 4 og 5 i Vejledningen for skilte og facader. Facaderådet høres kun i sager, der har facade langs gade og torv og dispensationssager inden for det udpegede område, vist på kortet nedenfor.

Inden for det markerede område høres Præstø facaderåd i særlige sager.

Det skal afklares om et projekt kræver tilladelse efter gældende lokalplan og om det kræver byggetilladelse, uanset om det er et stort eller mindre projekt.

Hvornår søger man?

Når en ejer eller lejer ønsker at foretage ændringer af bebyggelse, skal der som udgangspunkt søges tilladelse til:

- ændring af facader som ny facadefarve, nye materialer og ny opdeling af facaden.
- udskiftning af døre, vinduer og porte
- opsætning af nye skilte og ændring af skilte
- ændring af tage, skorstene, kviste, tagvinduer, synlige ventilationsanlæg og parabolantennor

Borgere og virksomheder kan få råd og vejledning af kommunen i forbindelse med at ansøge om et byggeprojekt. I de følgende to spalter kan du se sagsforløb af forskellige typer af sager. Ikke alle sager kræver tilladelse, men det kan være en god ide at drøfte sagen med kommunen. Når et byggeprojekt forberedes, er det vigtigt først at undersøge forskellige forhold, uanset om projektet er stort eller lille:

- Er der tinglyst forhold på den pågældende ejendom, der kan begrænse eller forhindre byggeriet? Oplysninger herom kan søges i Tingbogen.dk
- Kan projektet overholde de bestemmelser, der gælder i Lokalplan C 16.00.01 - Præstø bymidte?
- Kræver projektet tilladelse fra kommunens miljømyndighed og kan støjgrænser for f.eks. udsugningsanlæg overholdes?
- Overholder projektet bygningsreglementets bestemmelser i forhold til brandsikkerhed?
- Kan projektet overholde bygningsreglementets bestemmelser vedrørende tilgængelighed for bl.a. kørestolsbrugere?

Sager i delområde A, jf. lokalplan C 16.00.01

Der skal ikke søges tilladelse til:

- Sager der opfylder bestemmelserne i lokalplan C 16.00.01 - Præstø bymidte

Bygning med høj bevaringsværdi

1. Bygningen skal være udpeget i lokalplanens § 5 som højt bevaringsværdig.
2. Ansøgningen, vedrørende tag og facade langs gade og torv, bringes op i facaderådet.
3. Vurdering af bygningen følger procedure for bevaringsværdige bygninger, se side 4.
4. De bestemmelser, der er beskrevet i lokalplanens § 6a.2 - 6a.7 vil blive taget i betragtning som retningslinje for sagsbehandling af bevaringsværdige bygninger.
5. Afgørelse træffes i planafdelingen.

Bygning opført i særlig stilart

1. I de tilfælde hvor en bygning har en SAVE værdi på 4-9 følges den relevante bestemmelse i § 6a.2-6a.7.
2. Søges der en dispensation drøftes sager i facaderådet, der angår tag og facade langs gade og torv.
3. Afgørelse træffes i planafdelingen.

Anden eksisterende bygning

1. Bygninger der ikke er udpeget som højt bevaringsværdige eller er opført i en særlig stilart behandles som "eksisterende bebyggelse" ud fra bestemmelserne i § 6a.7.
2. Søges der en dispensation drøftes sager i facaderådet, der angår tag og facade langs gade og torv.
3. Afgørelse træffes i planafdelingen.

Bevaringsværdige bygninger er en betegnelse for bygninger, der har nogle særlige kvaliteter. Disse kvaliteter knytter sig til deres arkitektur, kulturhistorie, det miljø de indgår i og deres originalitet i forhold til de øvrige kvaliteter. Bevaringsværdige bygninger kan udpeges efter et system, der kort kaldes SAVE. SAVE står for Survey of Architectural Values in the Environment, der betyder undersøgelse af arkitektoniske værdier i omgivelserne.

SAVE metoden benytter sig af en skala fra 1-9, hvor 1 er den højeste værdi. Bygninger med en SAVE værdi fra 1-3 har således høj bevaringsværdi. Bygninger med værdi fra 4-6 har en middel bevaringsværdi og bygninger med en værdi fra 7-9 har en lav bevaringsværdi.

Se link til den offentlige database for fredede og bevaringsværdige bygninger FBB, på vejledningens side 54.

Procedure for bevaringsværdige bygninger

Bevaringsværdige bygning der er omfattet af Lokalplan C 16.00.01 - Præstø bymidte, bevaring og udvikling følger denne procedure:

1. En konkret ansøgning om renovering eller ændring af bevaringsværdige bygningers ydre fremtræden, skal ifølge planlovens § 15, stk. 2, nr. 14 behandles som en dispensationsansøgning.
2. Nedrivning af højt bevaringsværdige bygninger med en SAVE værdi fra 1-3 er ikke tilladt uden kommunalbestyrelsens tilladelse og skal behandles i Teknik og Miljøudvalget.
3. Nedrivning af alle bevaringsværdige bygninger fra 1-4 skal sendes i høring til Museum Sydøstdanmark, en lokal bevaringsforening og en landsdækkende bevaringsforening og Præstø facaderåd.
4. Ved sagsbehandling af ydre ændringer af højt bevaringsværdige bygninger med SAVE værdi 1-3 tager udgangspunkt i SAVE kategorierne:
 - arkitektonisk værdi
 - kulturhistorisk værdi
 - miljømæssig værdi
 - originalitet og
 - tilstandDisse værdier vurderes i forhold til det ansøgte i hver enkelt sag.
5. De bestemmelser, der er beskrevet i lokalplanens § 6a.2-6a.7 kan benyttes som retningslinje for en afgørelse til ansøgning om ændring af en bevaringsværdig bygning.

Det er vigtigt at søge de nødvendige tilladelser i god tid...!

Ansøgning om ændringer skal indeholde:

- dit navn og adresse
- adresse på den ejendom som du ansøger om at ændre
- beskrivelse af det ansøgte
- foto af eksisterende forhold
- illustration af det der ansøges om tilladelse til.
- fuldmagt fra ejer, hvis du ikke selv ejer bygningen

Illustration af det ansøgte kan sendes i form af en målfast tegning, som situationsplan, snit- og facade-tegninger eller som et foto, hvor det ansøgte er lagt ind f.eks. ved ansøgning om belysning eller skiltning.

Send din ansøgning til tekpost@vordingborg.dk og skriv i emnefeltet: *Ansøgning om facadeændring*. Post kan også stiles til Vordingborg Kommune, Valdemarsgade 43, 4760 Vordingborg.

Du vil inden 10 arbejdsdage få en kvitteringsskrivelse, hvor du får besked om at kommunen har modtaget din ansøgning og hvornår du kan regne med at få svar.

Ansøgning om byggetilladelse

Når der søges en byggetilladelse skal dette foregå digitalt. Du kan søge om og anmelde byggeri gennem det landsdækkende digitale selvbetjeningssystem Byg og Miljø, som du kan finde på www.vordingborg.dk eller www.borger.dk. Når du skal ansøge om byggetilladelse eller anmelde byggearbejde, skal du først logge ind med dit nem-id.

Herefter bliver du guidet gennem systemet, hvor du bl.a. skal vælge, hvilken ejendom det drejer sig om, og hvad dit byggeprojekt omhandler. Når du indtaster adressen på det sted, du skal bygge, og klikker på 'søg', viser Byg og Miljø, hvad der gælder af forskellige regler på netop dette sted.

Bebyggelsesmønster

Den østlige del af Præstø bymidte er kendetegnet ved to forskellige bebyggelsesstrukturer, som begge er typiske for købstadsbebyggelser. Den ene karakteristiske bebyggelse er de lukkede karreer med store haver i midten, som særligt findes mellem Adelgade og Grønnegade/Torvet.

Den anden karakteristiske bebyggelse er den bebyggelse, der ligger fra Adelgade mod syd og fra Grønnegade/Torvet/Klosternakken mod nord. Denne bebyggelse er kendetegnet ved at have et forhus ud til gade og torv og ligge på en smal og ofte lang matrikel ud til fjorden eller ned til åen.

Præstø bymidte er rig på grønne arealer, særligt er det grønne bælte af græs og sivbevoksning rundt om hele bymidten et stærkt grønt byelement. Den høje træbevoksning markerer både topografien og kystlinjen og kanter bredden ved Tubæk Å, særlig på den nordlige brink i baghaverne.

I kulturarvsscreeningen for Præstø bymidte bliver det påpeget, at det grønne bælte rundt om byen viser os, hvor vandet var ved Præstøs oprindelse, og de befæstede og bebyggede arealer viser os, i grove træk, hvor selve øen var. Den bebyggelse der ligger mellem Havnestræde og Vesterbro ligger på opfyld.

En enkel måde at vise øens oprindelige form kunne være ved at fortsætte den høje træbevoksning, hvor den tidligere Havnestræde lå, og dermed den tidligere kajkant. På denne måde ville fortællingen om kystlinjen blive visualiseret og formidlet på en enkel måde. Ideen vises på illustrationen ovenfor.

Den røde markering viser karre bebyggelse. Den blå markering viser de smalle matrikler fra torv og vej mod fjorden og mod Tubæk Å. Den grønne markering viser hvor bebyggelsen med fordel kan fortættes til en karrebebyggelse.

Fjordudsigt fra en af de smalle matrikler mellem klosternakken og Havnevej.

Præstø bymidte er rig på grønne arealer der er særlig synligt rundt om hele bymidten og virker som et stærkt grønt byelement. Den lyse grønne markering er græs og sivarealer, den mørke grønne markering er høje træer. De gule prikker viser en ide til ny høj træbevoksning, der understreger den tidligere kystlinje.

Bygningens grundform

Bygningens grundform er en af de væsentligste faktorer for om en bygning synes veltilpasset til omgivelserne. Er bygningen størrelsesmæssigt tilpasset til omgivelserne? Er bygningens højde, bredde og tagform tilpasset efter nabobebyggelsen og iøvrigt til bygningens indhold og placering i byen?

I Præstø bymidte er langt den overvejende del af bebyggelsen opført i 1½ til 2½ etage og husene er næsten alle opført som sluttet bebyggelse i gadelinjen. Bygningernes højde, bredde og længde svarer til matriklernes størrelse i byen. Denne skala i bebyggelsen bør respekteres også i vores tid. Et andet væsentlig forhold der bør afgøre en bygnings højde er gaderummets bredde. Høje bygninger i et smalt gaderum bliver dominerende. Lave bygninger ved et stort byrum, medvirker til et diffust byrum uden klar definition og afgrænsning.

Bygningernes ensartede tagform er med til at give bebyggelsen et harmonisk udtryk. De fleste bygninger i bymidten er opført med ca. 45° taghældning, med forholdsvis lille tagudhæng og med opskalket tag. Disse detaljer omkring tagets udformning er mange steder forsvundet, f.eks. når et gammelt teglhængt tag er erstattet med et nyt eternittag med udhæng. Det er af stor betydning for husets fremtræden at også detaljerne omkring tagets udformning bevares.

Enkelte steder opstår der fra tid til anden et hul i facaderækken ved, at et eller flere huse nedrives, f.eks. fordi bygningen er i for dårlig stand til at kunne bevares. Et sådant hul bør udfyldes igen med en bygning, som harmonerer med omgivelserne. Dette kaldes 'in-fill' i fagsprog og betyder udfyldning.

Den tidligere toldbod og pakhusene på Præstø Havn er et godt eksempel på bygninger, der har haft en særlig funktion og derfor en særlig udformning. De giver et klart byrum.

Smuk afklaret bygningsform eller bygningskrop som det også hedder i fagsprog. En forholdsvis høj bygning, der ligger ud til et torv medvirker til at definere byrummet. Bygningskroppens flader er markeret med blå.

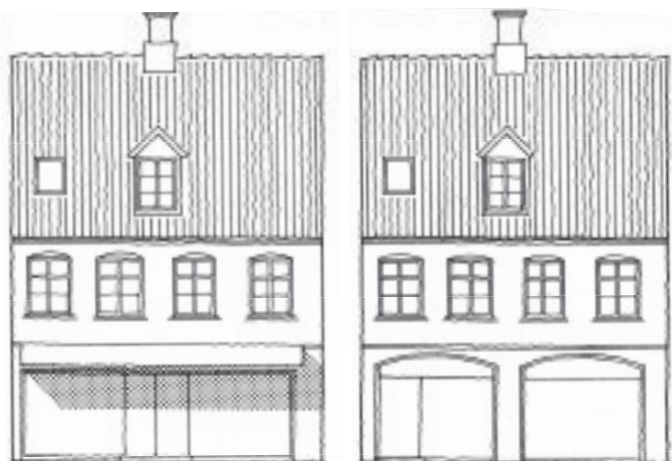
En købstadsbygning er en bygning, der er sammenbygget med andre bygninger og skaber en ubrudt flade mod gade og torv. Her en købstadsbygning med en meget harmonisk grundform, der markeres ved hvert af de vandrette skift, markeret med blå - ved sokkel mellem terræn og facade, ved en gesims mellem facade og tag og ved skorstene i mødet mellem kip og himmel.

Ved nybyggeri i område A og B1, jævnfør lokalplanen for Præstø bymidte skal man bevare indtrykket af traditionel købstadsbebyggelse med forholdsvis ensartede bygningskroppe. Denne form for byggeri hedder i fagsprog 'pastiche', der betyder kopi eller efterligning af tidligere tiders stilarter.

I andre områder i Præstø bymidte kan der opføres in-fill byggeri med et mere nutidigt formsprog, dog med hensyn til de omkringliggende bygninger, således at bygningshøjde og bredde og facadens lodrette og vandrette linjer, farver og materialer harmonerer med de nærliggende bygninger.

Strækker et nyt byggeri sig over flere matrikler, bør facaden bearbejdes således at den fremtræder som flere mindre enheder af hensyn til proportionerne i den øvrige bebyggelse. Bygninger med en markant placering eller med en speciel anvendelse og funktion bør også have en markant udformning.

Facadens opbygning

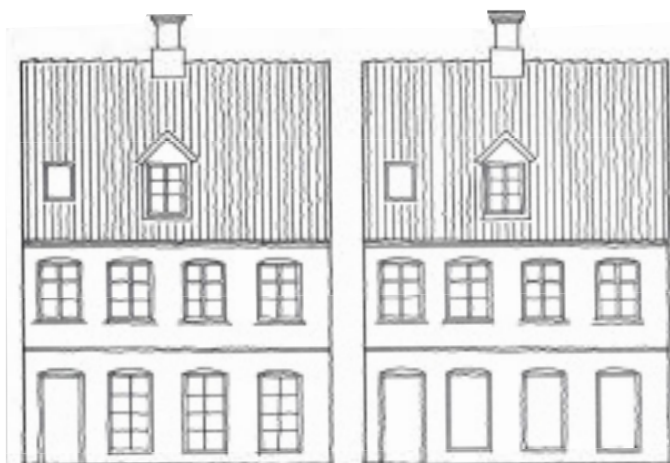
Selve facadens opbygning, det vil sige placeringen af vinduer og døre, har traditionelt fulgt nogle meget faste regler. Det skyldes især at facadens opbygning har været bestemt af de byggetekniske muligheder man har haft til rådighed. Disse har ikke ændret sig væsentligt før i det 20. århundrede.

Derudover har man gennem tiden videreført nogle traditionelle regler for facadens opbygning, som var med til at sikre en harmonisk fordeling af facadens elementer. Denne traditionelle opbygning af facaden betyder blandt andet at murværket altid har været ført igennem på facaden fra sokkel til tag og at vinduer og døre er fordelt harmonisk på facaden som regelmæssige huller i murværket.

Hvis der har været brug for større vinduer, f.eks. for at markere en speciel funktion i bygningen, er disse blevet indarbejdet i facadens øvrige komposition, f.eks. ved at vinduerne i stueetagen er gjort lidt højere end i de øvrige etager.

Med de byggetekniske muligheder, der er kommet ind i byggeriet i det 20. århundrede er denne traditionelle opbygning af facaden efterhånden forsvundet fra nybyggeriet, ligesom mange af de ældre bygninger har været udsat for en hårdhændet modernisering, som har betydet at stueetagen og soklen stort set er forsvundet til fordel for større udstillingspartier i glas og forskellige facadebeklædninger.

Det er af stor betydning for bybilledet, at denne sammenhæng mellem stueetagen og husets øvrige etager genskabes ved fremtidige ombygninger. Det er ikke hensigten at alle ejendomme skal tilbageføres til deres oprindelige udseende, blandt andet fordi mange ejendomme i dag anvendes til andre formål end de oprindeligt var bygget til, men man bør altid tage udgangspunkt i ejendommens oprindelige arkitektur, når der bygges om, for at sikre at husets specielle karakter bevares.

Udformningen af udstillingsvinduer udgør et specielt problem, når det drejer sig om ejendomme som ikke oprindeligt har været anvendt til erhvervsformål. Ofte er det dog muligt at tage udgangspunkt i den oprindelige vinduesudformning og f.eks. lade vinduer til udstillingsformål gå længere ned på facaden.

Udstillingsvinduer bør altid udformes så de er tilpasset facadens øvrige opbygning og således at vinduesformaterne i hele ejendommen spiller sammen. Udstillingsvinduet's bredde bør ikke spænde over mere end to fag, det vil sige to vinduer og en murpille.

Opdeling og udførelse af udstillingsvinduer, herunder materialevalg og farvevalg, sprosseudformning, karmstørrelser og farvevalg bør være i harmoni med husets døre og vinduer. Vinduer i forretningslokaler, f.eks. i supermarkeder, bør ikke blændes, da det medvirker til at lægge gaderummet øde når facaden på den måde lukkes.

En facade opdeles typisk i fag og fag kommer af tysk Fach, oprindeligt 'noget der gøres fast, sammenføjes'. Bygningsdele, defineret af gentagede, ensartede elementer som f.eks. vinduer, vinduesfag, eller afstanden mellem tagspær, spærfag. Fagdeling af en bygning refererer altid til en lodret inddeling. I bindingsværk betegner fagafstanden mellem to bindinger, som består af stolper, bindbjælke og spær.

Facader er også opdelt i fag, der svarer til en åbning og et bærende facadeelement. Bygningen øverst på siden har fire facadefag.

Bygningsdetaljer

Bygningens detaljer og detaljeringsgrad har stor betydning for husets udtryk. Det er blandt andet her man kan aflæse noget om bygningens alder og oprindelige anvendelse. Traditionelt er facadens komposition og husets konstruktive opbygning understreget ved hjælp af bygningsdetaljerne. Huset står solidt på jorden på en markeret sokkel. Facadens inddeling i fag og etager understreges af bånd i puds eller formtegl. Overgangen mellem facaden og tag er fint bearbejdet, med synlig gesims og tagrende.

Ofte er facadens komposition yderligere understreget af forskellige bygningsdetaljer. Det kan f. eks. være detaljer i puds eller i formtegl omkring døre og vinduer som spiller sammen med detaljer i selve døren eller vinduet. Der er ofte lagt meget fantasi og skaberglæde i disse bygningsdetaljer.

Desværre er mange væsentlige bygningsdetaljer forsvundet ved ombygninger og moderniseringer, måske fordi man har syntes det var for besværligt at vedligeholde dem og at de ikke havde nogen praktisk betydning. Væsentlige bygningsdetaljer kan også i tidens løb være blevet skjult bag forskellige facadebeklædninger eller skiltning.

Det er af stor betydning for den samlede oplevelse af bybilledet at disse karakteristiske bygningsdetaljer bevares eller evt. genskabes. Mange gange drejer det sig kun om at fjerne en eksisterende facadebeklædning eller om at sørge for at nødvendige ændringer på bygningen tilpasses til de eksisterende bygningsdetaljer.

Til bygningsdetaljerne hører også skorstenspiber, som så vidt muligt bør bevares, selvom de ikke længere anvendes til deres oprindelige formål.

Historicistisk bygning med en variation af bygningsdetaljer i murværk og træværk og tagkonstruktion

Et eksempel på fransk hjørnetårn med støbejerns gelænder som en elegant luftig afslutning af tårnet med himlen som baggrund.

Formsten som del af dekoration i gesims.

Tidligere stationsbygning i Præstø, har en stor rigdom af bygningsdetaljer i murværk og ved vinduer og døre, lamper, inskriptioner og balkoner og kviste. Indgangspartiet på den tidligere stationsbygning er særligt markeret blandt andet med en frontispice, der er trukket lidt frem i forhold til den øvrige facade. Frontispicen er yderligere fremhævet ved en lodret markering af rustikhjørner ligeså er hjørner på sidelænger.

Vinduer - vedligeholdelse og fornyelse

Vinduernes udformning og detaljering er vigtige elementer i de bevaringsværdige bygningers arkitektur. Vinduer og døre er husets "øjne". De bevaringsværdige huses oprindelige, fine detaljer er udtryk for en håndværksmæssig kvalitet, som i sig selv er en del af bevaringsværdien.

Alt for ofte skiftes de gamle vinduer ud med moderne vinduer med en forsimplet detaljering, og dermed kommer huset som helhed til at fremstå forfladiget. Det er derfor vigtigt som ejer at sætte sig ind i husets særlige stilart, inden vinduerne evt. skal fornyes.

Det traditionelle danske vindue er udført i træ. Det kan generelt opdeles i to typer nemlig vinduer opdelt med lodpost og tværpost og vinduer med sprosseopdeling af rammen. Vinduet er hvidmalet eller malet i den traditionelle farveskala omfattende rød, grøn eller blå. Vinduer er normalt placeret i plan med eller tæt ved ydersiden af ydervæggen, med det formål at skabe en lys og let facade. Men der findes utallige variationer over denne traditionelle vinduesform.

Detaljerne omkring vinduernes udformning, det vil sige størrelsen, sprosseopdelingen, profileringen af træværket og udformningen af beslagene er noget der har gennemgået mange små ændringer i tidens løb. Disse forskelle er blandt andet med til at tidsfæste en bygning og give den karakter.

Det bør tilstræbes at bevare så mange detaljer som muligt omkring vinduernes udformning, både ved vedligeholdelse og reparationer eller hvor det er nødvendigt at udskifte et vindue.

Udskiftning af de oprindelige vinduestyper med umalede termovinduer uden sprosser, har mange steder medført at ellers pæne og tidstypiske facader har mistet deres værdi i gadebilledet eller er direkte med til at forringe gadebilledet, fordi de moderne vinduer har gjort facaderne "livløse".

Ligeledes er udskiftning af vinduer til vinduer med buet glas en løsning, der ikke passer til det eksisterende bymiljø og er ikke en traditionel type rude i Præstø.

Udskiftning af vinduer til plastikvinduer, som måske ved første øjekast ligner de traditionelle vinduer, har ført til forringelser af facaders helhedsindtryk, fordi vinduer af plastik hverken i overflade, sprossebredde eller profilering, ligner de oprindelige trævinduer.

En anden problematik, som man ofte støder ind i ved udskiftning af ældre vinduer til nye termoruder, er at sprosseopdelingen i nye termoruder, fremtræder med meget kraftigere profiler end i et traditionelt vindue.

Vinduerne er vigtige for husets bevaringsværdi. Her har vinduerne samme alder og patina som murværket, og de er smukt proportionerede med et nøje afstemt forhold mellem ruder og træværk.

Øverst tv: Træ, der er ødelagt af råd, kan udskiftes, uden at ses. Øverst th: Hjørnebånd og hjørnebåndshængsler er traditionelle, danske beslag.

Nederst tv: Et vindue med fortsatsrammer kan isolere lige så godt eller bedre end et termovindue.

Nederst th: Koblede rammer har den fordel, at de åbner sammen med de yderste rammer.

Vinduer - vedligeholdelse og fornyelse

Vinduet virker forkert i bybilledet. En mulig løsning på dette problem er at anvende vinduer med koblede rammer i stedet for termoruder, så vinduet kan fremstilles med de traditionelle fine profiler.

Vedligeholdelse

med regelmæssig vedligeholdelse af kit og maling kan vinduerne holde flere generationer. Et ældre vindue er som regel udført i en trækvalitet, som er svært at få nu til dags. Det er derfor altid bedre at reparere de oprindelige vinduer end at skifte dem ud. Træ, der er angrebet af råd, typisk bundkarm og ramme, kan skiftes ud med nyt træ, uden at det kan ses.

De ældre ruder giver en smuk, lidt flimrende spejling af lyset. Det gælder derfor om at bevare de gamle glas, der i høj grad er med til at højne købstadens bygningsskulptur. Oprindeligt var ruderne monteret i kitfalse, og rammerne var holdt sammen af hjørnebåndshængsler, hvis udformning varierer alt efter husets alder. De synlige hjørnebånd er ligeledes en vigtig del af vinduernes udformning og understøtter fortællingen om husets historie.

Hvis varmeregningen er stor, og de eksisterende vinduer ikke fejler noget, er det i langt de fleste tilfælde bedre at montere fortsatsrammer med f.eks. 3 mm. energiglas i stedet for at skifte hele vinduet. Varmetabet gennem et vindue med præscist tilsluttet fortsatsrude er typisk mindre end gennem et vindue med opsprossede termoruder.

Husk at fugerne omkring vindues- og dørkarme skal være tætte. Brug mørtelfuger udvendigt, ikke kunststoffuger, der i udseende ikke passer til de gamle vinduer. Tætningslister i vinduer og døre skal slutte helt tæt for at fungere ordentligt.

Fornyelse

Er vinduerne i så dårlig stand, at de skal udskiftes, er det meget vigtigt at sørge for, at de nye vinduer og deres rudeformater ligner de oprindelige mest muligt.

Moderne termoruder kan ikke anbefales, da vinduets dimensioner, det vil sige rammer og sprosser, bliver for kraftige, da de skal holde på den tunge to-lags rude. Brede sprosser eller såkaldte snydesprosser er hverken smukke eller energieffektive.

De fleste termoruder, der forsøger at ligne de gamle vinduer, opfylder ikke bygningsreglementets varmeisoleringskrav. De små ruder er på grund af den varmeledende kantprofil dårligt isolerende indtil ca. 10-15 cm fra kanten, og dermed bliver vinduets samlede varmeisoleringssevne stærkt reduceret. Samtidig har termoruder en alt for skarp spejleffekt i forhold til

Vinduer med enkeltglas har spinkle, fine sprosser. Fortsrammerne viser sig kun som en svag dobbelt spejling af vinduerne i huset overfor

de gamle vinduers mere flimrende spejlbillede.

På bevaringsværdige huse kan en energimæssigt fornuftig løsning være at anskaffe vinduer med koblede rammer. Et koblet vindue har to rammer tæt på hinanden, som åbner samtidig: De yderste rammer har enkeltglas og evt. sprosser, og de inderste rammer har

Øverst tv: Termoruder kræver sprosser, der er dobbelt så tykke som på vinduer med enkeltglas. Vinduet bliver klodset og uelegant.

Øverst th: Helt galt går det, når et vippevindue i plastic forsøger at efterligne et gammelt vindue. Detaljeringen og proportionerne er helt forfejlede.

Nederst: Huset har fået nye vinduer i træ, der er smukt tilpasset husets alder og derfor medvirker til at berige gadebilledet.

Vinduer - vedligeholdelse og fornyelse

ét-lags energiglas. Man kan overveje at benytte såkaldt restaureringsglas (trukket glas i stedet for moderne float-glas) i den udvendige ramme. Dette har samme lidt flimrende lysbrydning som gammelt glas.

Vinduerne bør fremstilles af træ, helst såkaldt kerne-træ, for at passe til et bevaringsværdigt hus, med mindre der er tale om specielle vinduer som f.eks. smedjernes- eller butiksvinduer. Et trævindue har en meget lang levetid, hvis det holdes rigtigt vedlige op til 200 år. Plastic- eller aluminiumvinduer er ganske vist vedligeholdelsesfri, men de kan ikke repareres og skal altså totaludskiftes, når de er udtjente. Trævinduer kan endvidere fås med beslag, tidstypiske indvendige profileringer osv., der passer til husets alder.

Hvis de oprindelige vinduer på et tidligere tidspunkt er blevet udskiftet med vinduer, der er fremmede for husets alder og stilart, gælder det om at finde nye vindur, der passer til huset. Man kan ofte på det lokalhistoriske arkiv eller i en evt. bygningsregistrant over købstaden finde gamle fotos, der viser hvordan de oprindelige vinduer så ud.

Se også bilag 13 i lokalplan for Præstø bymidte angående vinduer.

Gammelt glas giver en smuk flimrende genspejling af lyset.

Float-glas monteret i en plastic-ramme. Effekten er som et forvrængende spejl. Bemærk de påklistrede "snydesprosser".

Det kan give et hus meget karakter, at vinduerne er malet i en farve snarere end bare hvide - hvis farven ellers harmonerer med husets stilperiode.

Kviste

Kvistenes udformning og placering i tagfladen har ligesom vinduerne fulgt nogle helt bestemte regler.

Kvistenes størrelse blev normalt holdt inden for et enkelt spærgefag og kvistene blev i øvrigt udformet med henblik på at underordne sig husets facadeudformning.

Kvistenes flunker blev udført af glatte materialer og materialevalget for kvisten blev i øvrigt afpasset efter de materialer, der i forvejen var anvendt i huset.

Mange, især de mindre huse i Præstø, er i tidens løb blevet forsynet med nogle meget voldsomme kviste i forhold til husenes størrelse. De er ofte udført med et materialevalg som ikke svarer til den øvrige bygning. Nyere kviste bærer også ofte præg af, at de er udført alene med det formål at øge kvadratmeterne i tagetagen uden hensyntagen til bygningen som helhed. Æstetik underordnes komfort og funktionalitet fremfor at blive behandlet ligeværdigt.

Ved udformning af nye kviste bør man tage udgangspunkt i de traditionelle regler for kvistes udformning og materialevalg, med henblik på at sikre at kvistene underordner sig facadens oprindelige komposition og ikke medvirker til at forvrænge proportionerne i bygningen. Ligeledes bør man ved reparation og vedligeholdelse af kviste respektere kvistens oprindelige udformning.

Krav til isolering af kviste kan også resultere i at kvistens proportioner kommer ud af balance i ældre bygninger. Byggeloven (BR10) giver mulighed for at søge dispensation til højt bevaringsværdige bygninger i forhold til isoleringskrav. Byggeloven ændres fra tid til anden og det bør undersøges nærmere hvad den gældende byggelov gør muligt.

Ved nyindretning af tagetager kan kravet om redningsåbninger opfyldes ved at vælge et vindue, hvor lodposten kan tages ud. Ved udnyttelse af tagetage kan det også være en god løsning af kombinerer kviste og tagvinduer, da mange kviste på et mindre byhus kan virke meget tungt og dominerende på tagfladen. En kombination af tagvinduer og kviste kan medvirke til at bevare oplevelsen af den skrå tagflade og benytte kvistene til at give taget karakter af købstadshus og nærvær til gaden.

Se også bilag 10 i lokalplan for Præstø bymidte angående kviste.

Kviste medvirker til at give en bygning en særlig stemning. Her medvirker kvisten til en oplevelse af mange forskellige rum, åbne som lukkede rum, indre og ydre rum.

Fint tilpasset taskekvist til et hus i Bedre Byggeskik. Kvisten sidder over døren og fremhæver på den måde hele dørpartiet med det lille tagudhæng og den smukt detaljerede dør.

Kviste med fladbuet tag, kvist med saddeltag og en frontispice. Kviste kommer i mange variationer.

Døre, porte og trapper

Der har traditionelt været lagt meget omhu i udformningen af indgangspartiet og dets omgivelser. Det skulle fortælle noget om bygningens anvendelse og bygherrens status. Døre og porte blev forsynet med dekorationer i tidens stil og blev i det hele taget udført i overensstemmelse med en solid håndværksmæssig tradition.

Trapper blev traditionelt udført i natursten f.eks. granit og havde ofte smedjernsgelændere. Døre, porte og trapper blev i format og placering tilpasset facadens øvrige proportioner. Mange døre, porte og trapper er blevet udført i en kvalitet, så de kunne holde i hundrede år, forudsat at de blev korrekt vedligeholdt.

Alligevel er mange værdifulde døre og porte gået tabt ved udskiftning til mere anonyme fabriksfremstillede døre og porte, ligesom gamle uopslidelige granittrapper er erstattet med klinkebelagte cementtrapper. Nyere døre og porte har for det meste ikke den samme detaljerigdom og håndværksmæssige kvalitet og de kan medvirke til at forringe det generelle indtryk af facaden.

Mange steder er portrummene med tiden enten blevet sløjfet og inddraget til beboelse eller portrummet er blevet kraftigt udvidet f.eks. af hensyn til varetransport. Begge dele medfører uheldige ændringer i facadens proportioner. Der ses også eksempler på at portrummene er blevet forsynet med beklædning af træ eller plademateriale, der virker fremmed for rummene.

For døre, porte og trappers vedkommende gælder det derfor om i videst muligt omfang at bevare og vedligeholde de oprindelige, som også ofte er af så god kvalitet, at de med rimelighed kan bevares. Hvor der på grund af ændret anvendelse af en bygning er behov for at isætte nye indgangsdøre bør disse tilpasses til husets øvrige arkitektur. Dette kan f.eks. ske ved genbrug af gamle døre eller fremstilling af døre som svarer til dem, der i forvejen sidder eller har siddet i huset.

To eksempler på døre, der markerer indgangen med særlige detaljer som navneskilt, dørslag, husnummer, belysning, udførelse af selve døren, lysindtag og trappe.

Her er der med omhu truffet nogle bevidste valg i forhold til dør, granittrappe og støbejernsgelænder. Helheden udgøres af mange små detaljer.

Omhyggeligt udformet revleport med drejede træknapper i en fladbuet portåbning med muret stik.

Baldakiner og markiser

Nogle forretningsdrivende har behov for at kunne afskærme udstillingsvinduerne mod sollys, f.eks. hvor det drejer sig om fødevarerforretninger, eller for at kunne overdække et mindre areal til udstillingsformål.

Faste baldakiner, således som de er udført på mange forretningsejendomme, har ofte en uheldig indvirkning på facaden. De er udført i materialer som er fremmede for de gamle bygninger og anvendes ofte til en alt for dominerende skiltning. De skærer facaden midt over og skjuler ofte vigtige bygningsdetaljer. Baldakiner forhindrer i øvrigt at man kan se facaden fra 1. sal og opefter.

Markiser der kan rulles ind og ud kan langt bedre indpasses i det eksisterende bybillede. Markiser er den traditionelle måde at afskærme udstillingsvinduer på og de har den store fordel, at de ikke tildækker væsentlige facadedetaljer.

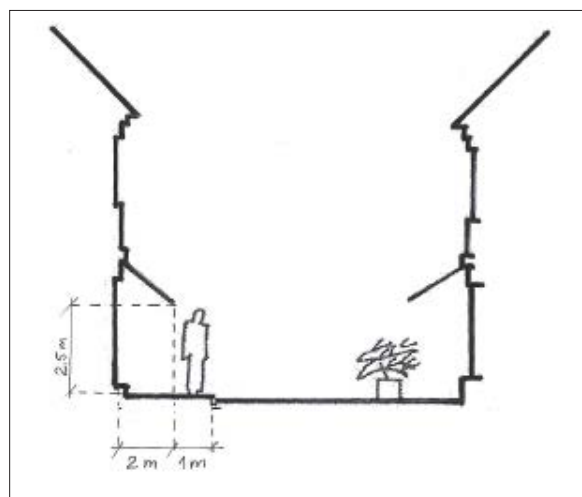
Ved opsætning af markiser er det væsentligt at overveje hvorledes de indvirker på det samlede facadebillede. Ofte kan en sammenhængende markise i hele facadens længde virke for dominerende på facaden. Her bør der i stedet opsættes flere mindre markiser som følger vinduerne og facadens opdeling i øvrigt.

I henhold til Lokalplan C 16.00.01 Præstø bymidte, bevaring og udvikling, skal markisekassen være lys og ensfarvet. Markisedugen skal være ensfarvet og ensfarvet for markiser på samme facade og må ikke indeholde skrift. Et diskret symbol kan tillades.

De faste baldakiner har den virkning at de deler bygningen op, så der ikke er en visuel sammenhæng mellem stueetage og resten af bygningen.

Sammenhængende markiser kan virke for dominerende. Opdelte markiser kan derimod medvirke til at understøtte husets oprindelige opdeling. Bemærk hvordan markiserne er lidt bredere end vinduer og dør. Markiser der er smallere end vindues- og dørhuller skaber uro i facadens komposition.

I henhold til Lokalplan C 16.00.01 Præstø bymidte, bevaring og udvikling skal en markise placeres så markisens nederste kant er mindst 2,5 meter over fortov i udrullet tilstand. Markisens forkant skal være min. 1 meter fra kantsten og udfaldet må ikke overstige 2 meter.

Her en enkelt markise i ensfarvet dug, opsat harmonisk i forhold til vinduer og facadeskiltning.

Altaner og udestuer

Det gælder for både altaner og udestuer at de bør tilpasses bygningens byggestil, bygningens dimensioner og materialer. En smukt udformet altan eller udestue kan både glæde øjet og bringe glæde ved det rent funktionelle i at få en god plads i lys og sol. Der er, set fra et arkitektonisk synspunkt en fin balance mellem funktionalitet, konstruktion og æstetik - også når det gælder altaner og udestuer.

Altaner

En altan bør dimensioneres på en sådan måde at den ikke mørklægger etagen under den. Ved dimensioneringen af en altan på en eksisterende bygning, bør det også tages i betragtning, at det er en bygningsdel, der tilføjes og derfor let kan bringe en facade ud af balance. Overvej derfor symmetrien i facaden og undlad at gøre altanen større end facaden kan bære.

På altaner der støttes af søjler, bør søjlernes fundering i terræn gennemtænkes, således at de ud over deres funktion som forankring, også har en visuel betydning for helhedsindtrykket af altan og facade. Den lette løsning med en stolpefod, klæder ikke altid ældre bygninger, det bør derfor overvejes om der kan etableres en mere synlig forankring eller plateau under altanen, - eller alternativt sløre søjlerne ved en beplantning af klatreplanter.

I stedet for en altan, der er påsat bygningen, kunne der alternativt overvejes en løsning, hvor taget af et udhus kan bruges som tagterrasse.

Værnet er af stor betydning for hvordan altan eller tagterrasse integreres med de øvrige bygninger. Et værn med vandrette linjer, vil ofte virke mere tungt end et værn med lodrette linjer, og jo mere solidt værnet er, jo tungere vil det fremtræde. Det er som regel en god ide, at værnet ikke dominerer ved at blive for tungt og ugennemsigtigt. Materialer, farver og design af altanen er således medvirkende til, om altanen bliver en dekorativ del af bygningen eller skæmmer det samlede udtryk.

Udestuer

En udestue er ofte et af de mest populære rum i en bygning, hvis den er udformet godt, da der er lys og varme det meste af året. En udestue kan udformes så den medvirker til passiv solvarme, der nedbringer varmekonsumet i bygningen. Det forudsætter dog at den ikke opvarmes om vinteren, da det vil have den modsatte effekt!

Det gælder for udestuer, ligesom for altaner, at de ikke bør dominere den del af facaden, hvor de etableres eller mørklægge et eksisterende rum i bygningen.

To eksempler på udestuer, der er integreret i eksisterende bebyggelse, materialer og byggestil er forsøgt inddraget.

En udestue kan hurtigt blive for prangende, og det er, set fra en arkitektonisk vinkel, ikke en fordel for den samlede oplevelse af bygningen, - det gælder om at få de enkelte dele til at spille sammen.

Udestuens taghældning er vigtig i forhold til den eksisterende bygning og bør enten bevidst følge bygningens taghældning eller adskille sig markant fra den.

I forhold til materialevalg er det klogt at vælge materialer, der allerede er anvendt i den eksisterende bygning - eller materialer, der traditionelt er brugt til den stilart bygningen er bygget i. Se også eksempler på udestuer i stilblad om nationalromantikken.

Her en lille balkon med et fint udført værn. Balkonen har en højere æstetisk værdi end funktionalitets værdi.

Baggårde og haver

Gårdrum og haver er med deres karakter af private uderum en stor del af købstadens kulturarv og understøtter fortællingen om byens historie. De mange fine kig ind gennem porte og havelåger er vigtige for en varieret oplevelse af byen og dens beliggenhed. Flere af disse kig åbner sig videre ud i landskabet og er med til at give købstadsbebyggelsen transparens og luftighed og ikke mindst en tæt forbindelse til det omkringliggende landskab.

Bag købstadens lukkede gadefacader gemmer sig i mange tilfælde store, sammenhængende grønne arealer. Selvom de er opdelt af hække, mure eller plankeværk omkring den enkelte grund, er disse "hemmelige" grønne arealer med til at understøtte købstadens kvaliteter. Skal der opføres nybyggeri på disse arealer, gælder det derfor om ikke at ødelægge arealerne visuelle sammenhæng.

Mange af baghusene har med tiden ændret funktion fra at være brugsbygninger som f.eks. stald, lager eller fabrikation til boligformål. Nogle baggårde er små og fortættede rum med huse i flere etager, andre er dybe med større åbne arealer, og andre igen har små hyggelige haveanlæg. Hver især har de deres egen specielle stemning, som det er værd at passe på og som det gælder om at understrege.

Porte og baggårde

Der er tydelig forskel på husenes gade- og gårdfacader: Gadefacaden skulle være den repræsentative, mens for- og evt. sidehuses facader var ganske nøgternt udformede ud fra rent funktionelle krav. Adgangen til byhusenes baggårde foregår oftest gennem et portrum, der fungerer som bindeled mellem bygningens repræsentative side mod gaden og den private mod gården. Portrummet kan være mere eller mindre dekoreret afhængigt af stilperioden, f. eks. ses en del portrum udført i bindingsværk.

Baggårdenes belægning har oprindeligt været brosten eller pigsten, eller evt. grus - aldrig asfalt, der er en nyere opfindelse. Skal man etablere en ny belægning, skal man være opmærksom på, at belægningstypen har stor indflydelse på helhedsindtrykket. Asfalt signalerer parkering, mens f.eks. pigsten mere giver karakter af opholdsrum.

Eventuelle tilbygninger på gårdfacaden bør tilpasses efter flere forskellige forhold: nabohusenes højder, lys, brandforhold m.m. Samtidig skal sådanne tilbygninger rent arkitektonisk indgå som et naturligt element i gårdrummets karakter. Det vil sige at tilbygningen såvel i størrelse som i materialvalg helst skal indgå i en naturlig helhed med den eksisterende bebyggelse.

Købstadens fortættede gårdrum er blevet til gennem lang tids til- og ombygninger. Hvis der sikres en vis ensartethed i materialer, kan nye tilbygninger understøtte gårdrummets arkitektoniske kvaliteter.

Øverst: En fint udformet havelåge har en lige så vigtig funktion som husets hoveddør til at byde den besøgende velkommen. Her to ældre havelåger i henholdsvis smedejern og træ.

Nederst: De grønne hække i dette ældre villakvarter danner en blød overgang til det private rum og skaber en veldifineret men alligevel indbydende grænse.

Baggårde og haver

Gårdrummenes skure og andre småbygninger er i høj grad med til at tegne gårdrummets stemning. Nye skure bør tilføjes og opføres med helheden for øje. Det er bedre at nedtone disse sekundære bygninger end at lade dem påberåbe sig opmærksomhed. Materialevalg, farvesætning og især størrelsesforhold bør derfor respekteres og hænge sammen med de eksisterende bygninger. F.eks. er skure med mørkmalet træbeklædning og pap- eller tegltag altid altid en klassisk løsning.

Låger, hegn og hække

I 1800 tallet havde villaer eller sammenbyggede byhuse mindre, åbne og frodige forhaver, der var placeret tæt mod vejen med frit indsyn. Forhaven kunne være afgrænset af en lav hæk eller et lavt hvidmalet træstakit. Fra før 1920 fik haverne en mere privat karakter med høje hække langs skellet og pryd- og frugttræer i haven.

Ved de fritliggende byhuse er havelågens udformning næsten lige så vigtig som hoveddøren. Havelågen er den første detalje, man møder på sin vej til huset. Det er derfor vigtigt, at en evt. ny låge får et udtryk, der harmonerer med husets stil og helhed. De fleste låger til de bevaringsværdige huse har været udført i træ eller jern, placeret mellem et par træstolper. Var lågen placeret i en hæk, var den som regel malet hvis som kontrast til den mørke hæk.

Stakittet eller hækken er med til at afgrænse den private have eller grund. Det klassiske stakit har været af lodretstillede balustre evt. med tilspidsede ender, placeret mellem tilspidsede stolper evt. afsluttet med en kugle. Stakittet kunne også være udført i f.eks. sortmalet jern.

Hække virker som grønne, frodige "mure" i bybilledet og danner altid en smuk ramme om haven, især ud mod vejen og er heller ikke så bastante som lukkede plankeværker. Skal den gamle eksisterende havelåge uskiftes, er det en god ide at få lavet en kopi.

Frodige forhaver med grøn beplantning er en vigtig del af den danske havekultur og langt kønnere end de asfalt-,grus- eller flisebelagte arealer, der har erstattet mange forhaver og kun er egnet til parkeing. Endvidere hindrer større befæstede arealer nedsivning af regnvand og øger derfor risikoen for oversvømmelser.

Baghaverne var fra gammel tid ofte i større eller mindre grad udlagt som nyttehaver. I de købstadshaver, der vendte mod en smuk udsigt var bagest i haven opført kunstfærdigt udførte lysthuse, som er et væsentligt vidnesbyrd om udviklingen i havekulturen og naturopfattelsen.

Selv helt små gårdhaver kan med helt små tiltag som her gøres til smukke frirum.

Øverst: Købstadens baghuse er i deres arkitektur præget af deres funktion som underordnede brugsbygninger, men de medvirker ikke desto mindre til at give gårdene hver deres egen karakter.

Nederst: Portene danner fin overgang mellem det offentlige gaderum og de private zoner bagved og giver ofte fine kig til det omkringliggende landskab.

Anvendelse af offentlige arealer

Anvendelse af offentlige arealer, det vil sige brugen af fortove og pladser, er et emne, der har stor betydning for opfattelsen af bymiljøet. Selv det bedst bevarede og vedligeholdte bymiljø forringes ved en for massiv udstilling og ved for voldsom reklame på fortovsarealerne.

Omvendt kan netop forretningernes udstilling og salg af varer på fortovsarealet være med til at tilføre bymiljøet mere liv og gøre det mere spændende at opholde sig i byen.

Når det drejer sig om anlæg, vedligeholdelse, møblering og beplantning af de offentlige arealer er der naturligvis tale om et offentligt anliggende, som de enkelte ejere af ejendomme ikke direkte har indflydelse på.

Men som ejer af en ejendom har man ansvaret for renholdelse og snerydning m.v. af fortovsarealerne i forbindelse med ejendommen. Denne forpligtigelse er nærmere fastsat i "Regulativ for vintervedligeholdelse og renholdelse af veje" i Vordingborg Kommune.

For de forretningsdrivendes vedkommende har kommunalbestyrelsen fastsat nærmere regler for, i hvor stor udstrækning fortovsarealerne kan anvendes til udstillingsbrug.

Hovedreglen er, at der altid skal være mindst 1,4 meter fri passage foran forretningen regnet fra fortovskant. Herudover kan den forretningsdrivende anvende op til 1,5 meter af fortovsarealet regnet fra facaden til udstillingsbrug såfremt fortovs samlede bredde tillader det.

Ved udstilling af varer eller reklamer på fortovsarealerne er det væsentligt at tage hensyn til det samlede indtryk af bebyggelsen. For voldsomme reklamer, roterende skilte og flag mv. medvirker kun til at forringe bymiljøet og trække opmærksomheden væk fra en ellers spændende facaderække.

Det bør overvejes om ikke en velholdt og harmonisk forretningsfacade, kombineret med god skiltning og en enkel udstilling af varer, vil udgøre en lige så god reklame for den forretningsdrivende.

Gadeudstilling medvirker til at skabe liv i gaden, det giver detaljer, farver, former og stoflighed, der stimulerer alle sanser.

Et enkelt sandwichskilt på fortovet, der fortæller hvad butikken byder på kan være en måde at fange den forbipasserendes opmærksomhed og signalere flow og transit.

Udstilling af tøj og spotvarer medvirker til at trække kunder ind i butikken og giver gaden liv.

Skilte og facadebelysning

Formålet med skiltning er at gøre opmærksom på en bestemt forretnings eksistens og skiltning har altid været en del af en forretningsgades udseende.

Skiltningen har naturligvis udviklet sig gennem tiden. Traditionelt har skiltning bestået af bemaling direkte på facaden eller vinduet evt. kombineret med et enkelt udformet udhængsskilt.

I en periode fra ca. 1960-1990 har det været meget almindeligt at skiltningen har omfattet store dele af facaden i form af facadebeklædninger, faste baldakiner og lysarmaturer. I denne periode var skiltningen ofte udformet uden hensyntagen til den eksisterende facade.

Skiltningens omfang bør generelt begrænses til det nødvendige. Samtidig bør de enkelte skilte være tilpasset bygningens og gadestrækningens arkitektoniske stil og særlige kendetegn.

Skiltning bør ikke dække karakteristiske bygningsdetaljer som f.eks. gesimsbånd eller detaljer omkring vinduer og døre. Det kan man blandt andet sikre sig ved at lade skiltningen tilpasse sig de eksisterende vinduesformater.

Hvor der er flere forretninger i samme bygning, bør skiltningen samordnes mellem disse således at der opnås en god helhedsvirkning.

Indholdet af skiltningen bør begrænses til at indeholde virksomhedens navn og branche samt et evt. bomærke. Der bør anvendes skrifttyper af god grafisk skriftkvalitet.

Mærkevarer skiltning bør generelt undgås. Mærkevarer skilte er i standard skilte og i deres form, størrelse, lysvirkning som oftest helt ødelæggende for en by med forholdsvis små proportioner, som Stege.

Udhængsskilt der tydeligt viser, hvem der holder til her, ved hjælp af en genkendelig blikfang.

Løse bogstaver eller malede bogstaver direkte på facaden, giver som regel et godt resultat. Her er skiltebelysningen gjort til en del af facadeudsmykningen

Facadeskilte

Facadeskiltet er den mest almindelige skiltning. For at bevare et helhedsindtryk af hele bygningen bør store facadeskilte, der strækker sig over hele bygningens længde i form af en facadebeklædning helt undgås. Det har nemlig den kedelige effekt at stueetagen og resten af facaden bliver visuelt adskilt.

Hvis man istedet benytter løse eller påmalede bogstaver til facadeskiltningen eller opdeler skiltningen efter vindues- og dørhuller, opnår man at huset opleves som en synsmæssig helhed fra sokkel til tag. Skiltning bør generelt holdes inden for forretningsens lejemål, både i bredde og højde.

Udhængsskilte

Udhængsskilte er ligeledes en meget anvendt skilteform. Udhængsskilte kan ved deres størrelse og udformning virke meget dominerende i gadebilledet. Hvis man vælger at bruge et udhængsskilt, giver det mening at være særlig opmærksom på skiltets stil i forhold til bygningens byggestil og placering i forhold til evt. nabobygningens skiltning.

Der findes mange gode og opfindsomme traditionelt udformede udhængsskilte. Fra Middelalderen kender vi de tidlige laugsymboler udformet som udhængsskilte, som stadig i dag ses rundt omkring. Udhængsskilte bør udformes med en sådan lethed, så det ikke dominerer gadebilledet eller ødelægger husets proportioner. Skiltet bør så vidt muligt placeres ved den dør eller port, der fører ind til virksomheden.

Lysskilte

Lysskiltet kan være et facadeskilt eller et udhængsskilt. Ved udformning af lysskiltet er det væsentligt, at disse kan fungere uden at blænde trafikanter eller genere nærboende beboere. Dette kan f.eks. opnås ved at afskærme skiltet således at der kun kommer lys fra bogstaverne eller symbolet.

Reklamer

Pylon med symbol og åbningstider i logofarver, belyst og placeret helt ud til vej

Ved corona belysning, oplyses løse bogstaver bagfra, således at væg og bogstavets silhuet træder frem. Denne form for belysning er ofte meget diskret og raffineret.

Et andet alternativ er at skiltningen belyses ved synlige lamper, dette kan gøres i en fin balance mellem funktionalitet og æstetik. Da lampernes udformning er synlige om dagen og skal indgå som en del af facadekompositionen og om aftenen skal give et effektivt lys til skiltet, stilles der store krav til både lampe og armatur. Det er en fordel for den samlede facade at lampen tænkes ind som en del af facaden, der er afstemt med bygningens stil.

Pyloner

Pyloner fungerer som en slank søjle eller skive med skiltning, der om aftenen er oplyst i mere eller mindre grad.

Pyloner bør afpasses den skala på bygninger og gaderum hvor de opsættes. Pyloner bør ikke opsættes i bymidten i de forholdsmæssig smalle gaderum. Pyloner bør ikke dominere et område eller give genevirkninger ved at være oplyst, f.eks op til beboelse og ud til det åbne land.

I erhvervsområder og områder med dagligvarebutikker og detailhandel med pladskrævende varegrupper i centerområder, kan pyloner med fordel opsættes. I byrum der udgør en bagside af et hovedstrøg og giver adgang til hovedstrøget, kan pyloner også have deres berettigelse ved at medvirke til at give struktur og signalere byliv. Pyloner kan også på en hensigtsmæssig måde koncentrere skiltning for flere forretninger og samtidig markere indkørsel til et område med disse forretninger.

Bannere

Bannere bør generelt undgås i bymidterne, da de ikke er tilpasset bymidtens skala, det tætte gaderum, hvor der i forvejen er mange synsindtryk. Bannere har ofte karakter af en midlertidig reklame der skal stimulere kunder til at træde ind i butikken.

Bannere ophænges ofte på facader og hegn så disse dækkes og bør derfor helt undgås. Ved særlige lejligheder, som f.eks. kulturelle events, hvor handelsdrivende også deltager kan bannere have deres berettigelse.

Digitale reklamesystemer

Det bliver mere og mere almindeligt at reklamere via digitale reklamesøjler eller skærme opsat i det offentlige rum med skiftende reklamer.

Denne form for reklame kan naturligvis kun opsættes såfremt de opfylder gældende lokalplaner. Generelt bør denne form for reklame kun opsættes i begrænset omfang og være tilpasset det byrum og bymiljø hvor de opsættes. Reklamering for tredjepart bør helt undgås i de mindre købstæder.

Digitale infotavler i det offentlige rum kan være en hensigtsmæssig måde at kommunikere mange forskellige informationer på. Disse bør naturligvis kun opsættes i begrænset omfang og på strategisk relevante steder.

Banner ved dagligvarebutik med reklame for morgenbrød.

Facadematerialer og farver

Facadens betydning

En bygnings facade har gennem tiden været præget af *modetrends* inden for byggeriet udtrykt gennem forskellige tiders stilarter. Bygninger som helhed og især facaden mod gade og torv, har givet anledning til at demonstrere, hvem der boede bag facaden, og hvilken status denne bygherre har haft. Facaden har altså været en måde at udtrykke sin status og styrke sin identitet, foruden at de har haft et praktisk formål.

Facade til gade kan sammenlignes med bygningens ansigt. Facadens farve, dens detaljeringsgrad og valget af materialer har derfor stor betydning.

Facadematerialer

Traditionelt har der været anvendt forholdsvis få materialer i byggeriet og meget ofte var materialerne af lokal oprindelse. Tidligere var der simpelthen ikke særligt mange materialer til rådighed, så de fleste bygninger blev opført i tegl, evt. pudset og kalket i hvidt eller i de traditionelle jordfarver og de fleste tage blev tækket med rød dansk vingetegl.

Det har i høj grad været medvirkende til at sikre et harmonisk og ensartet udtryk i bebyggelsen på trods af forskelle i opførelsestidspunktet. Denne ensartethed i materialevalget og farveholdningen har ændret sig i de seneste 30-40 år. Med industrialiseringen af byggeriet er udvalget af materialer blevet mange-doblet samtidig med at der er opstået nye konstruktive muligheder i byggeriet.

Det har især for forretningsejendommenes vedkommende betydet store forandringer i bygningernes udtryk. Mange tidstypiske ejendomme er blevet 'moderniseret' på den måde, at facaden i underetagen er fjernet og erstattet af en glasfacade eller beklædt med en facadebeklædning som skjuler alle bygningsdetaljer.

Det har medført at mange forretningsejendomme idag fremtræder med en stueetage, som er fuldstændigt løsrevet fra resten af ejendommen. Men også mange beboelsesejendomme har været udsat for en hårdhændet modernisering i form af facadebeklædning eller skalmuring og oplægning af eternittage til erstatning for tegltage.

Facadefarven

I Præstø bymidte afhænger facadefarven af hvilken stilart bygningen er opført i. Farveskalaen for Præstø bymidte tager udgangspunkt i den klassiske jordfarveskala, som ses oven for og som den er fremstillet her, er den udarbejdet af arkitekt Søren Vadstrup. Denne jordfarveskala tager sit udpring i kalkfarver til kalkning af facader. Det er imidlertid ikke alle huse, der

DEN KLASSISKE JORDFARVESKALA + nyere pigmenter

Illustrationen er hentet fra bogen "Huse med sjæl" af Søren Vadstrup

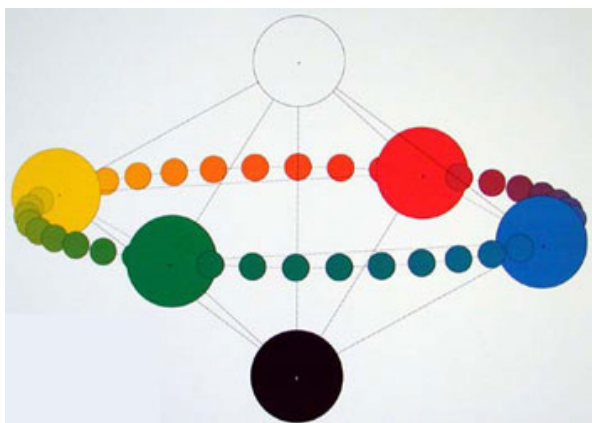
kalkes eller kan kalkes, da det afhænger helt af den grund der skal overfladebehandles, om det er muligt at kalke. Det væsentlige ved overfladebehandling af en facade er at fugten kan komme væk, da fugt kan trænge ind i mur sten og fundament, og løbende nedbryde og svække konstruktionen.

En diffusionsåben maling gør, at materialet kan ånde gennem malingen, hvilket dels minimerer risikoen for at malingen skaller og krakelerer, og dermed sikrer at huset beskyttes længere, og generelt gør huset "sundere" at leve i og du minimerer dermed også reparationsarbejdet, som følge af f.eks. frostskafer på dit hus.

Kalk, indfarvet puds, silikatmaling, cementpulvermaling og olieemulsionsmaling er alle diffusionsåbne overfladebehandlinger til murværk. Hvis der er plastikbinder i silikatmalingen egner den sig ikke til murværk på ældre huse.

De nævnte diffusionsåbne overfladebehandlinger til murværk er ikke alle baseret på jordfarveskalaen og der kan således opstå tvivl om hvilke farver, der kan benyttes, hvis en anden type overfladebehandling end kalk vælges.

På den følgende side introduceres et system, der præcisere en farve ved en kode.

Definition af farver

Når vi kommunikerer om farver har vi brug for en fælles definition af farvens kulørhed og grad af lyshed og mørkhed. Scandinavian Colour Institute har udviklet et system, der går under navnet Natural Colour System, forkortet NCS.

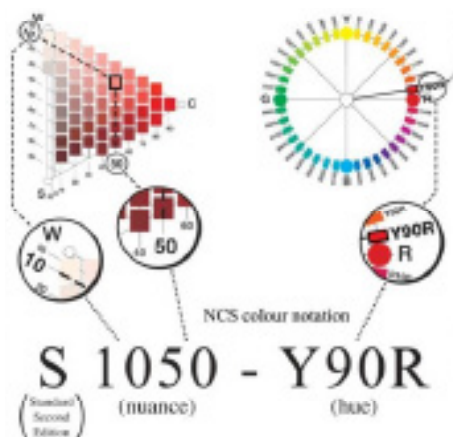
Natural Color System er et farvesystem, der er baseret på menneskets synsoplevelse af farver. Med NCS kan alle farver beskrives og specificeres korrekt. Enhver farve kan tildeles en særskilt NCS betegnelse. Denne betegnelse angiver udelukkende hvordan farven ser ud - uanset produkt, bundforhold, farveformulering, etc.

Illustrationerne på denne siden viser alle principperne bag NCS. På illustrationen herover ses en cirkel formet af de rene grundfarver gul (Y), grøn (G), rød (R) og blå (B), der udgør "ækvator" på en kugle. Den hvide og den sorte (S) farve udgør "polerne" på en kugle. Hvidheden vises ikke separat i koden.

Længdegraderne på illustrationen nederst på siden viser en kulør med udgangspunkt i "ækvatorfarvelinjen" og denne kulør tonet med henholdsvis hvid og sort. På den akse, der går gennem kuglens "poler" vil farveskalaen gå fra sort til hvid.

På illustrationen øverst, i den trekantede formation med små farveprøver, ses hvordan den næste række af farver fra midteraksen alle er tonet over i de grå nuancer, men dog tydeligt har en kulør. Sådan fortsætter farveprøverne til den ender i den ene rene røde kulør (C). I eksemplet på samme illustration vises hvordan koden er sat sammen: S 1050 - Y90R betyder at farven har 10% sortehed og 50% kulørhed. Farven er en gul "Y", med en 90% rødhed "R". Farvecirklen går med uret og tager udgangspunkt i grundfarven inden for hvert kvartal af cirklen.

NCS kendes af alle forhandlere af maling. Man får ofte udleveret et lille kort med en række forskellige farve prøver, når man spørger efter en bestemt farve i en farvehandel. Ved hjælp af en NCS kode kan man således beskrive en farve ved ansøgning om ændring af facadefarve på en ejendom.

Overfladebehandlingens egenskaber

Forskellige typer overfladebehandlinger, der alle er diffusionsåbne reagerer forskelligt på vejrpåvirkninger og grund:

Silikatmaling

- Suger vand og skifter farve i regnvejr. Farven changerer og giver herved en levende flade
- Farven vil falme over tid

Emulsionsmaling

- Changerer ikke væsentligt ved påvirkning af regn
- Flere mørke farver fås som emulsionsmaling

Cementpulverfarve

- Farven changerer ved påvirkning af regn
- hæfter til grunden og farven kan fremstå forskelligt alt efter grundens beskaffenhed

Indfarvet puds

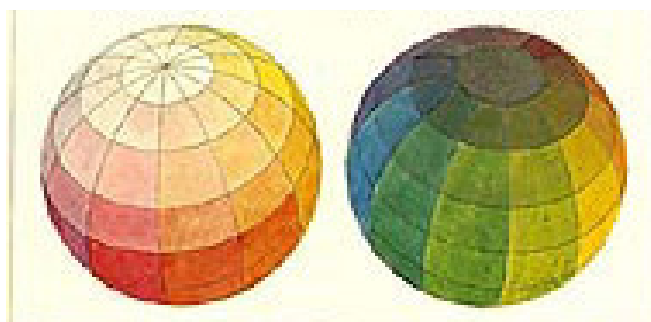
- kan være svær at lappe, da det vil fremstå tydeligt
- hæfter til grunden og farven kan fremstå forskelligt alt efter grundens beskaffenhed

Kalk

- farven changerer ved påvirkning af regn
- farven falmer ikke
- afskallede steder kan nemt repareres
- hæfter til grunden og farven kan fremstå forskelligt alt efter grundens beskaffenhed

Denne illustration viser princippet i NCS med en hvid og sort pol og de rene farver ved ækvator.

Alle illustrationer på denne side er hentet fra Scandia Colour Institutes hjemmeside med deres tilladelse.

Overfladebehandling af udvendigt snedkerarbejde (træ)

Forberedelse til malerarbejde. Før man påbegynder en malerbehandling af udvendigt træværk, skal man kende bunden, der skal males ovenpå: Hvilken malingstype er brugt før, er der alger, mug, er træet blødt og trænger til konsolidering o.s.v.? Og hvad er traditionelt at gøre det pågældende sted; de fleste huse indgår jo i en sammenhæng med nabohusene.

I de fleste tilfælde kan man male videre på de gamle lag, men skal der renses af, så kan slibning med vinkelsliber eller andre pudsemaskiner samt afbrænding med varmpistol ikke anbefales. Den første metode kan medføre hulheder i træet, der er grimmere at se på end afskallet maling, og varmen kan forårsage forkulning af træet.

På fredede og bevaringsværdige bygninger anbefales de traditionelle malematerialer og -metoder, som oprindeligt har været anvendt, da husene blev bygget. Desuden ældes og patinerer disse materialer med karakter og skønhed.

Ved et ældre hus er det korrekte og bedste for træværket, at malingen er heldækkende. På grund af de store fugt- og temperaturpåvirkninger fra regn, sol, frost og sne stilles der desuden krav om en meget smidig og diffusionsåben maling, der har godt fast i bunden. Malingstypen må således ikke hindre afgivelse af fugt, men gerne være olieholdig, så fugt udefra ikke trænger ind. Linoliemaling, linolietempera og træbjæres er malingstyper, der opfylder disse krav.

Linolie anbefales, fordi det givet har været brugt oprindeligt, patinerer smukt og har præserverende egenskaber. Linolie trænger med sin lille molekylestørrelse langt ind i træet. Det skal påføres i tynde, tynde lag – meget ulig moderne maling – med tørring imellem, så det ikke tørrer rynket op eller i værste fald aldrig tørrer. Til at begynde med giver linolie blankhed, men når det er tørt og ældes, bliver fladen smuk mat. Der kan vedligeholdes med strygning med ren linolie uden farve. På den måde, kan der gå årtier før, der skal genmales. Både træ- og metalvinduer kan males med linoliemaling.

Linolielakfarve er en linoliemaling tilsat en naturharpikslak. Den kan anvendes, hvis man ønsker ekstra blankhed på en hoveddør eller en fornem port. Olielakfarve er ret diffusionstæt, hvilket ikke er optimalt, og den egner sig på træ derfor ikke til almindelig udendørs brug. Men har man yderdør, f.eks. i et portrum, som er godt beskyttet mod regn, så kan den få en flot, blank overflade. Der skal altid lægges en god bundbehandling i form af en linoliemaling, inden olielakfarven påstryges.

Naturharpiksen gør olielakfarven helt blank efter 2-3 tynde lag med finslibning imellem, der skal dog tilsættes sikkativer for at få en nogenlunde hurtig

Havneskur malet med linoliemaling.

Naturharpikslak eller tungolielak er en anden vej til en blank overflade. Naturharpiksolielak består af varmebehandlet naturharpiks, kogt linolie, sikkativer og evt. en smule med og kræver mange, tynde lag med slibning imellem for at blive dækkende og blank. Med tiden gulner en naturharpiksolielak noget, men på en smuk måde. Terpentin kan undværes.

Ved at benytte kinesisk træolie, såkaldt tungolie (fra tungtræets frugter) som bindemiddel sammen med kogt linolie og sikkativer fås en meget hurtighærdende, slidstærk og blank naturlak, der ydermere er relativ elastisk. Den kan derfor anvendes på både træ og jern indendørs og udendørs - sågar på træskibe og jernskibe. Tungolielak må ikke tilsættes terpentin eller andre organiske opløsningsmidler.

Grafitoliemaling er en anden mulighed for malerbehandling af jern. Grafital er en alkydoliemaling med højt indhold af krystallinsk grafit, der et metallisk skær i den grå farve. Den kan tones med sort, hvis der ønskes en mørk farve.

Træbjæres anvendes typisk til større flader (og ikke på snedkerarbejde): Brædderbeklædninger, porte, m.v. Træbjæres er et laserende, lysebrunt produkt, som har tykflydende konsistens og en kraftig bjæresagtig lugt. Træbjæres sidder ualmindeligt godt fast på træ, virker vandafvisende og hindrer biologisk nedbrydning. Samtidig virker træbjæres som en overfladebeskyttelse mod sollys. Behandling med træbjæres giver træværket en overflade, der både har en lang holdbarhed og samtidig fremhæver træets struktur.

Træbjæres må ikke forveksles med den kulsorte og glinsende stenkulstjæres, der er et affaldsprodukt fra gasproduktionen, der har været forbudt at sælge og anvende siden 1996 på grund af sin giftighed.

Svensk slamfarve, også kaldes Falu rödfärg (rødfarve), er en mulighed til malerbehandling af uhøvlede

Overfladebehandling af udvendigt snedkerarbejde

Vinduer og døre er behandlet med oxydgrøn linoliemaling.

træbeklædninger på f.eks. udhuse, skure og lader/værksteder. Svensk slamfarve har været brugt i over 200 år og er kendt for dens træbevarende effekt. Malingen fremstilles af kogt rugmel, hvori der blandes jernvitriol, som virker konserverende, mug- og skimmelhindrende, og tilsættes pigmenter i den farve, man ønsker sig - ofte den karakteristiske, røde nuance, som vi alle forbinder med Sverige, og deraf også det svenske navn. Den relativt svage maling lukker aldrig vand og fugt inde i træet, den har en utrolig smuk, kalkagtig lysrefleksion og ændrer ikke sin klare farve med tiden.

Kasein- og kaseintemperafarve er det danske side-stykke til den svenske slamfarve og kan anvendes til facadebeklædninger på beboelseshuse, udhuse, lader m.v. samt til opstregning af bindingsværk, til porte, plankeværker m.v. Her er bindemidlet ikke rugmel, som i svensk slamfarve, men kærnemælk, som tilsættes alkalier, hvorved der fås en meget stærk og hurtigt hærdende lim - såkaldt kasein-lim. Rent praktisk er der tale om en almindelig hvidtekalk eller kalkfarve, som er alkalisk/basisk, der iblandes en vis mængde kærnemælk, så der opnås en vandfortyndbar maling. Den holder glimrende på udvendigt træ, fx bindingsværk, porte, udhus- og stalddøre, træbeklædninger m.v.

Linolietempera fremstilles ved yderligere at tilsætte lidt linolie i kaseinfarven. Det kaldes også emulsionsfarve/kompositionsfarve eller kasein temperafarve. Den er lidt blankere, stærkere og mere linoliemalingsagtig, men stadigvæk vandfortyndbar og uhyre billig.

Kaseinfarver eller kasein-temperafarver har en god vedhæftning, er diffusionsåbne, svage, simple at vedligeholde, og de holder meget længe, før genbehandling er nødvendig. Farverne mørkner ofte noget med tiden. De fleste af ovennævnte produkter er ret billige, traditionelle produkter. Man kan i farvehandlen blive anbefalet andre, dyrere produkter; højere pris er dog ikke absolut lig med et bedre produkt.

Hverken **plast- og akrylmaling** eller **plastalkyd, vandig alkyd eller alkyd-akrylmaling** egner sig til udendørs træ. malingen arbejder ikke godt sammen med træets svingninger og ændringer som følge af fugt, temperatur og naturlig nedbrydning.

Plast- og akrylmaling bliver med tykke lag, f.eks. efter gentagne behandlinger ofte for tætte. Derved kan der ske en fugtophobning i træet under malingen, hvilket medfører råd og svamp. Ved plastalkyd, vandig alkyd eller alkyd-akrylmaling trænger ikke kun olien, men også en del af vandet ind i træet og spærrer for oliens indtrængen. Vandet får også træet til at udvide sig med en reduceret vedhæftning af malingsfilmen til følge. Derudover kræver det ved forskriftsmæssig behandling på udvendigt træ en påføring af to behandlinger med miljøskadelige svampebekæmpelsesmidler, uden der af den grund er dokumenteret nævneværdig lang levetid, hverken for selve malingen eller for det træ, den skal beskytte.

Alkyd- eller alkydoliemaling har siden 1982 haft strenge restriktioner på anvendelsen. På grund af de mange opløsningsmidler. Til maling af udvendigt træ vil den ikke savnes: Alkyd- eller alkydoliemaling giver en meget hård, stærk og damptæt malingsfilm, og - selv om bindingen til bunden ofte er udmærket på grund af oliestoffernes oxidation - har alkydoliemalingen en kedelig tendens til at skalle af, når træet skiftevis optager og afgiver fugt.

De såkaldte træbeskyttelsesprodukter (tyndtflydende terpentin-petroleum-bejdsler, tilsat svampebekæmpelsesmidler) hører ikke til på ældre, udvendigt træ:

Klar eller halvdækkende træbeskyttelse dækker ikke tilstrækkeligt for solen og døre og vinduer males efter traditionen med heldækkende maling.

Heldækkende træbeskyttelse er i praksis det samme som plast- eller akrylmaling og opfører sig som disse. De dækkende, terpentinopløselige træbeskyttelser svarer i praksis til de arbejdsmiljøskadelige alkydoliemalinger fra 1950'erne og 60'erne.

Farver. Ved farvesætning af udvendigt træværk på ældre bygninger kan det anbefales at anvende den klassiske pigmentfarveskala, som mange bygninger har været farvesat efter gennem adskillige århundreder. Den klassiske pigmentfarveskala har for det første den fordel, at de afdæmpede jordfarver er klassisk smukke i sig selv, men derudover passer alle farverne også sammen indbyrdes, hvilken kombination man end vælger.

Pigmenterne anvendes rene, kun iblandet selve bindemidlet, eller tones med hvidt, sort eller umbra (skyggepigment).

Energioptimering

Energiforbrug i huse går dels til regulering af temperaturen, dels til drift af husholdningen (lys, hvidevarer, teknisk udstyr osv.) Energoptimering bør omfatte begge dele. Det er summen af mange små tiltag, der gør en forskel. Endelig har brugeradfærd også betydning. Groft regnet kan en tredjedel af en samlet mulig energibesparelse opnås ved ændret brugeradfærd og forbedret teknisk udstyr, en tredjedel ved efterisolering og en tredjedel ved tætning af huset.

Bevaringsværdige bygninger, der er omfattet af en bevarende lokalplan, er undtaget fra bygningsreglementets krav om efterisolering ved om- og tilbygning. Bevaringshensyn vejer altså tungere end energihensyn, når det drejer sig om bevaringsværdige bygninger. Ikke desto mindre er det for langt de fleste af disse bygninger muligt at reducere energiforbruget på bygningsens præmisser. Energoptimering er i hvert enkelt tilfælde en balancegang mellem bygningens arkitektur, karakter og materialer på den ene side, og mulige energiforbedringer og komfort på den anden side.

Problemerne er generelt de samme for alle bygninger:

- Ineffektive tekniske installationer eller dårligt isolerede rør
- For stort varmetab gennem tag, ydervægge, gulv, døre og vinduer

Løsningerne er tilsvarende de samme:

- Fornyelse af tekniske installationer og elektrisk udstyr og efterisolering af rør
- Tætning, efterisolering, forbedring af døre og vinduer

Tekniske installationer

Det første skridt til reduktion af energiforbruget er en gennemgang og evt. fornyelse af husets tekniske installationer. F.eks. skal varmtvandsbeholder og termostater fungere optimalt, og varme- og vandrør skal være ordentligt isolerede. Tidsstyring som f.eks. natsænkning af varmen er en rigtig god idé, ligesom en evt. cirkulationspumpe til det varme vand kun bør køre, når der faktisk er brug for det, så unødvendigt varmetab gennem rørene undgås. Man kan udskifte hvidevarer til nye energibesparende modeller.

Tætning

Det vil altid kunne betale sig at eftergå klimaskæmen for utætheder. Det er langt den letteste måde at reducere varmeregningen på og samtidig opnå en bedre komfort ved at undgå kulde- og trækgener. Man kan i nogle tilfælde opnå op imod en halvering af varmeforbruget blot ved at tætnes huset. El-udtag, indbyggede loftslamper m.m. er typiske syndere, ligesom overgangen mellem loft og ydervæg ofte er utæt. Fuger omkring vindues- og dørkarme skal være tætte, og tætningslister i vinduer og døre skal være tætsluttende.

For de allerfleste bevaringsværdige huse gælder, at husets profil ikke kan ændres, uden at huset får forkerte proportioner. Dette klassicistiske hus har en fint proportioneret, knap overgang mellem tag og facade. Dette sætter grænser for, hvor meget isolering, der vil kunne lægges op i taget. Taget kan ikke hæves i forhold til gesimsen, uden at proportionerne vil forvrænges.

Er huset blevet tætnet, er det afgørende for såvel et godt indeklima som for husets konstruktioner, at den fugtige indeluft konstant skiftes ud med tør udeluft. Det kan derfor være nødvendigt at indbygge friskluftventiler.

Efterisolering

Den overordnede rækkefølge af de efterisoleringer, der vil kunne betale sig, vil normalt være loftet, taget, ydervæggene og til sidst gulvet.

Bindingsværket er her blevet sat i stand. Der er tætnet mellem tavler og tømmer, og vinduerne har fået koblede rammer, dvs. en ekstra, isolerende rude opsat i en ramme monteret indvendigt på de gamle rammer.

Energioptimering

Efterisolering af loftet er normalt let og billigt og har meget stor effekt på varmekonsumet. Forbedringen i isoleringsevnen aftager, jo mere isolering man oplægger. Gevinsten ved f.eks. at gå fra 200 til 300 mm er ikke nær så stor som gevinsten ved at gå fra 100 til 200 mm.

Har huset udnyttet tagetage, eller går loftet til kip, giver efterisolering af taget kun økonomisk mening, hvis tagbeklædningen alligevel skal udskiftes eller loftsetagen skal ombygges, da den indvendige beklædning på skrå- og skunkvægge eller vil skulle nedtages.

På nyere bevaringsværdige bygninger, f.eks. Bedre Byggeskik-huse, kan ydervæggen være bygget som hulmur, det vil sige med en afstand på 8-12 cm mellem den indvendige og den udvendige del af muren. Hvis huset står i blankt murværk er hulmursisolering en billig og effektiv måde at efterisolere på. Hvis huset er pudset eller malet, skal man dog forinden søge ekspertbistand. Hulmursisolering kan medføre dyre fugtskader på huset, hvis den udvendige maling eller puds er for tæt.

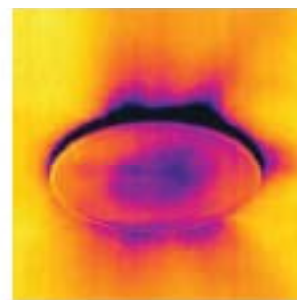
Indvendig isolering af ydervægge kan som udgangspunkt ikke anbefales, da der er stor risiko for efterfølgende svampe- eller rådangreb på grund af fugtophobning i og bag isoleringslaget. Søg derfor altid ekspertbistand i det tilfælde.

Ved ydervægge af bindingsværk kan det ofte betale sig at udbedre utætheder mellem bindingsværk og tavl. Dette kan reducere varmetabet betragteligt. I nogle bevaringsværdige bindingsværkshuse er der fra gammel tid opsat paneler på ydervæggene under vinduerne. Disse paneler er ofte tilstrækkelig tætning, hvis de ellers er ordentligt vedligeholdt med maling osv.

Efterisolering af terrændæk og fundamenter giver i praksis sjældent mening ud fra en rent energiøkonomisk betragtning, da følgearbejderne (optagning af gulv, evt. nedtagning og genopsætning af paneler osv.) er meget store. Er der krybekælder eller egentlig kælder under huset, kan man evt. isolere mellem de eksisterende gulvbjælker, men også her gælder, at der skal sikres tilstrækkelig ventilation.

Døre og vinduer

Der sker ret betydeligt energitab gennem vinduer og yderdøre ved at varme passerer gennem ruderne og i særdeleshed ved at varm luft forsvinder gennem sprækker mellem karm og ramme. Er man så heldig at have bevaret de gamle vinduer, er det også energimæssigt, langt bedre at montere fortsatsrammer med f.eks. 3 mm energiglas end at skifte hele vinduet.

Utætheder er en stor kilde til varmetab. Det termiske fotografi til højre af loftslampen viser meget store utætheder og dermed afkøling (de mørke felter) omkring lampen.

Friskluftventiler har man kendt længe: Til venstre rist fra ca. 1875, der skulle ventilere bjælkelaget. Til højre en moderne ventil i galvaniseret stål.

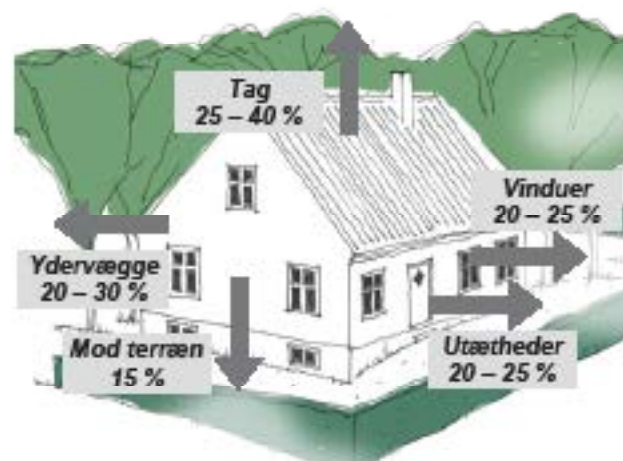

Varmetabet gennem et indue med præcist tilsluttet fortsatsvindue er typisk mindre end gennem et vindue med opsprossede termoruder. Se også afsnit om vinduer. Der kan findes uddybende teknisk information om energioptimering af ældre og bevaringsværdige bygninger på bl.a.:

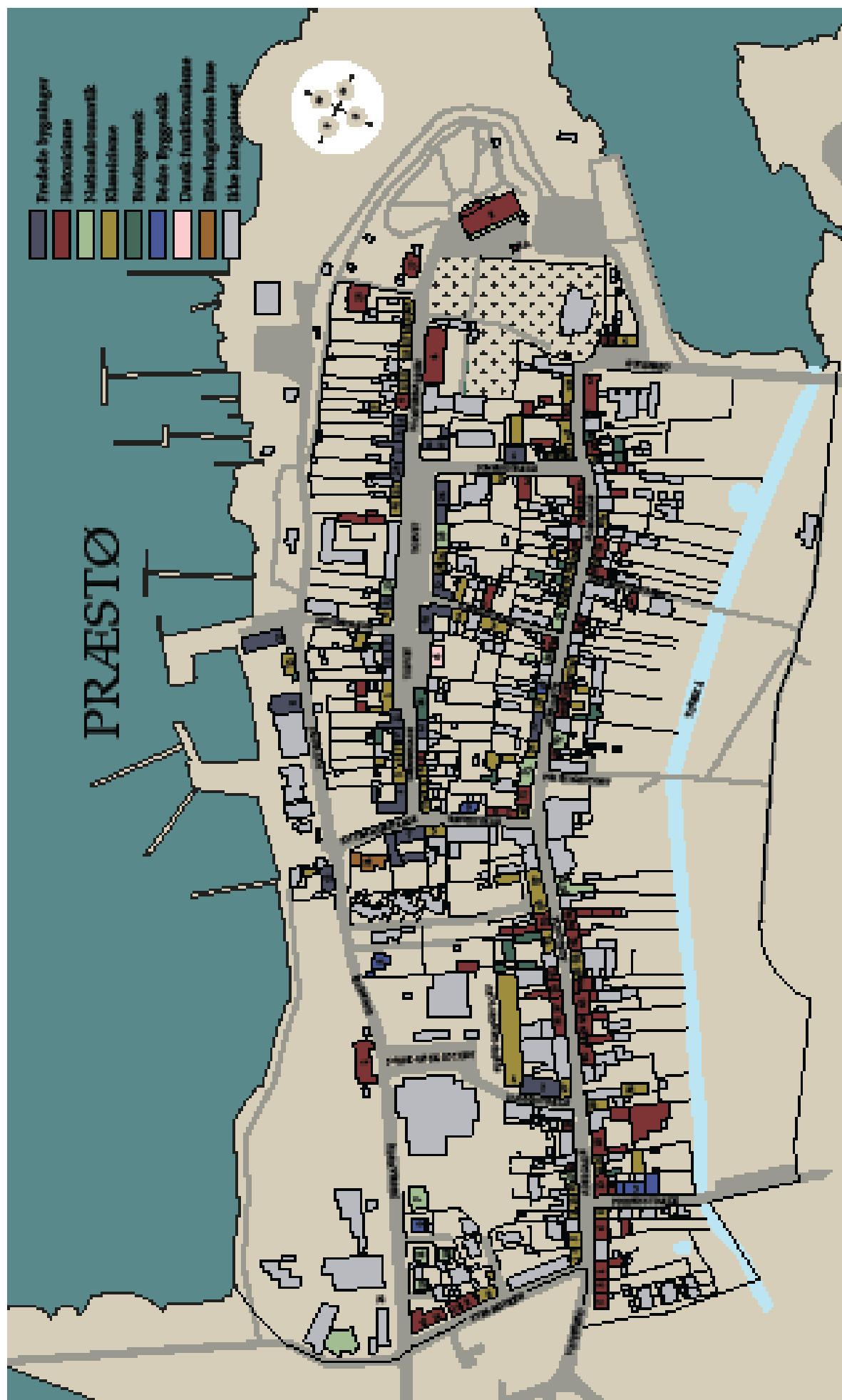
Læs mere

- bygningskultur.dk
- bygningsbevaring.dk
- energitjenesten.dk
- byg-erfa.dk

Et hus taber varme til alle sider. Overordnet fordeler varmetabet sig således:

Oversigtskort over stilarter i Præstø bymidte

Bindingsværkshuse - Arkitektonisk stilart

Bindingsværk er en byggeteknik, der her i landet har været brugt siden oldtiden. Som følge af de mange brande, som har hærgnet købstæderne gennem tiden, stammer de fleste bindingsværkshuse i dag fra 1800-tallet.

Omkring 1870 ophørte brugen af bindingsværk til nye huse til fordel for murværk, og de fleste bindingsværkshuses facader blev også efterhånden ombygget til fuldmuret murværk. Dels var bindingsværk ikke længere moderne, dels var det i mange købstæder blevet forbudt at bygge facaderne i bindingsværk pga. brandfaren. Der findes derfor ikke mange bytuse med synligt bindingsværk mod gaden. En hel del fine bag- og sidehuse er bevaret. Disse er bygningskulturelt set særdeles vigtige for baggårdenes bebyggede miljø.

Typiske kendetegn

Bindingsværk var stidens elementbyggeri, hvor bjælker og stolper gav et fagkelt modulsystem. Bindingsværkskonstruktionen var meget fleksibel, og man kunne nemt både bygge til og om uden at ændre husets karakter nævneværdigt. Man genbrugte gerne timmeret, nogle gange kunne et helt hus blive flyttet fra et sted til et andet.

På det tidlige bindingsværk er loftsbjælkerne stukket gennem facadesolperne under tagremmen. Omkring 1800 blev loftsbjælkerne flyttet op over tagremmen. Dette gav større loftshøjde, og konstruktionen blev mere stabil. Bindingsværk på Sydsjælland var oftest i fyrrelæ, dog kunne bundremmen (den vandrette bjælke lige over søkkn) være i eg – hvis den overhovedet var der.

▲ Der er endnu bevaret mange side- og baghuse i bindingsværk, som giver gårdene karakter.

◀ Tappene fra de gennemstulpe hjørter ses her i højde med vinduernes overkant.

◀ Facaden er omgivet i gråtoner, men portrammet står endnu i bindingsværk.

▼ Sydsjællandsk bindingsværk er ofte opført uden bundrem – stolperne står direkte på søkkn.

Bindingsværkshuse

Bindingsværkets felter er fyldt ud med putset murværk kaldet tøvl. På Sydsjælland har bindingsværkets tømmer og tøvl mange steder oprindeligt stået hvid- eller gulvasket, kaldet "over stok og sten", formentlig for at skjule, at man ikke havde råd til den dyrere grundmur. Det opmalede bindingsværk, som i dag ses mange steder, skyldes sandsynligvis en senere påvirkning fra nationalromantikken, hvor bindingsværk blev velanset igen og derfor gerne måtte være synligt.

Tagformen er generelt et sæddeltag, men ensidige tage forekommer også, særligt på side- og bøg-huse. Tagene var næsten altid af røde vingetegl, da stråtag var forbudt i købstæderne. Tagudhænget er ret lille, og det skråbillede bræt, sugfædet, danner overgang mellem tagrammen og taget.

Typisk var vinduerne kornrammede med små sprossede ruder eller evt. en eller to vandrette sprosser. Rudeformatet kan både være lavformat eller mere kvadratisk. De fleste hoveddøre har oprindeligt været fyldingsdøre, ofte toføjede med fint dekorerede fyldinger og evt. udsærringer. Dørene i bøg- eller sidehuse var mere enkle rektangulære. Vinduer og døre var som regel malet i mørke farver i kontrast til den hvide kalk.

Anbefalinger

Ved reparation eller udskiftning af bindingsværkstømmeret er det bedst at anvende samme træsort som det oprindelige bindingsværk. Det er vigtigt at bevare de regionale forskelle i bindingsværkshusenes arkitektur, fx det overkalkede bindingsværk, således at disse forskelle ikke udviskes.

- ▲ Et af de få endnu bevarede eksempler på overkalket bindingsværk. Bindingsværk er en meget fleksibel konstruktion: Var de samme søjlinger som her opstået i en grundmur af tegl, ville de sandsynligvis være faldet sammen.
- ◀ Bindingsværket fik en kort opblomstring som dekorativt element i den nationalromantiske periode i begyndelsen af 1900-tallet.
- ▼ Hoveddøren var altid malet i en farve fx oliver, rød, grøn, blå, sort eller hvid, ofte i kontrastfarver som her, hvor profillet omkring fyldingen er fremhævet.

Bindingsværkshuse

De karakteristiske tage i røde vingetegl er i høj grad med til at præge købstæderne, og ved tagomlægning bør denne tradition derfor fastholdes. På tage med lav hældning, fx nogle baghuse, kan i stedet anbefales tagpap. Pas på skorstenene: Et hus uden skorsten ser ofte lidt "amputeret" ud. Tagrenden og nedløb bør udføres i zink, som performer langt smukkere end tilsvarende i plast.

Vinduernes detaljering er afgørende for huset. De fabriksproducerede vinduer har ikke samme fine detaljering som de oprindelige vinduer og man bør derfor bevare de oprindelige vinduer eller evt. udskifte dem med nye laguer i træ med enkeltlags glas og forsatsvinduer eller koblede forsatsrammer. Læs mere i anvisning om [vedligeholdelse og fornyelse af vinduer](#).

Bevaringsværdige huse kan godt energirenoveres til en fornuftig standard, uden at man forringer bevaringsværdierne. Det kræver blot, at man arbejder "med" huset snarere imod det. Læs mere i anvisning om [energiopflimering](#).

Tilbygninger

Bindingsværkshuse kan let ombygges, fx kan vinduer og døre fint flyttes, så længe tagdelingen respekteres. Evt. tilbygninger bør udføres i træ og ikke i murværk, så tilbygningen underordner sig det gamle hus. En moderne, træbeklædt bygning, fx sortmalet, kan harmonere fint med et bindingsværkshus. Tilbygninger til trykhuse kan være side- eller baghuse i gården, eller der kan bygges nye fritliggende bygninger tilbage på grunden. Læs mere i anvisning om [gårde og haver](#).

- ▲ Vinduer på bindingsværkshuse kan enten være smøkkede eller som her delt med to vandrette sprækker. En usædvanlig detalje er kvistlukterne, der er dækket med træpån.
- ◀ Oprindeligt var de fleste vinduer smøkkede, da man ikke kunne lave traktet glas i store størrelser. De olivenfarvede vinduer står godt til det opulente, brune træer.
- ▼ Et fint eksempel på nyklassisk bindingsværk, der er kaldet godt "over stok og sten". Man har ikke forsøgt at rette husets skævheder for meget op, så man fremviser stadig husets historie.

Klassicismen - Arkitektonisk stilart

Klassicismen som stilart varede i omtrent 100 år fra ca. 1760 til 1870. Stilarten blev introduceret i Danmark af den franske arkitekt N-H. Jardin og siden udviklet af arkitekterne C.F. Harsdorff og C.F. Hansen. Klassicismen var en modreaktion på den foregående "svulmende" rokoko. Nu vendte man igen tilbage til antikens formsprog med udgangspunkt i græske og romerske forbilleder og i den italienske renaissance.

Såvel i byplan som i bygning blev der lagt vægt på symmetri og proportion. Særligt i købstæderne, og dermed kom det velproportionerede, fagede, pudsede hus med tegltag i en eller to etager til at præge den danske købstad. Mange gamle bindingsværkshuse fik facaden skiftet til murværk mod gaden, og der blev ofte bygget en ekstra etage ovenpå.

Typiske kendetegn

I klassicismen er husets facade altafgørende. Arkitekturen er enkel, med rene former og en stram, klar opbygning baseret på symmetri, ligevægt og harmoniske proportioner. Vinduer og døre var præcist dimensioneret og tækkfast placeret på facaden. Selvom man stræbte efter symmetri på facaden, var porten eller hoveddøren ofte placeret til den ene side, dog stadig underordnet facadens tækt.

Husenes facader var pudsede med svage reliefvirkninger. Solder og gesimser var profileret efter antikke forbilleder og kunne være både muret eller trukket i puts, ligesom sølventikene. På de kønslige huse blev også benyttet virkemidler som frontkvisle med trekantet gavle, pilastre, pud-

- ▲ Et fint eksempel på et klassicistisk hus i to etager. Vinduerne er tækkfast placeret og smukt proportioneret. Både gesimserne, pilastrene omkring døren og sølventikene er kønsligt udført i sandsten.
- ◄ Oprindeligt var dette et bindingsværkshus. Facaden blev muret i guldensår i den sidste del af perioden, hvor man var begyndt at pynte husene lidt mere, som her vinduesindfatningerne, der er trukket ned til soklen.
- ▼ Også helt små byhuse er ofte fint proportioneret med fine detaljer, som her de små sølventik over vinduerne. Bemærk tagets opskallning, det lille svøj forveden.

Klassicismen

seede indfatninger omkring vinduer og døre eller lyse gesimsbånd, der dannede overgang mellem etagerne.

De fleste huse har været pudsede og kalkede i lyse farver som hvid, lysegul eller okker, eller har blot stået i pudsens grålige tone. I den senere del af perioden ses dog også facader udført i blank mur, afsluttet i hjørnerne med et pudset kvadermønster. Soltien kan være muret eller i marksten og sortmalet, eller med "falske" soltietsten i grå puds, såkaldt refendflugning.

Facaden mod gården har færre dekorative detaljer end gadefacaden. Den tækkfaste placering af vinduerne går dog igen. Gårdsiden er ofte kalket i de samme farver som gadefacaden.

▲ Mange klassicistiske huse har været kalkede, her oliesgult i en fin sammensætning med mørkegrønne døre og vinduer.

◀ Her står facaden blot i pudsens farve.

▼ Den bleg lyse gule kalk er typisk for klassicismen. De smalle vindueskarmer til de hvide rammer hører egentlig ikke perioden til, men giver alligevel et smukt farvespil. De runde vinduebøj med et knapt udhæng og den markante skalk (svæjel i tagkanten) er afgørende detaljer, der tegner københavnens klassicistiske arkitektur.

Tagene var oprindeligt af vingetegl uden udhæng over gesimsen. Taget er som regel altid opbygget med en såkaldt skalk, der giver et lille, karakteristisk svøj på den nederste del af taget. Evt. tagkviste er oftest ret små og med zinkbeldætte tage og flunker. Skorstenspiberne var altid placeret midt i tagryningen.

Alle vinduer på samme etage er ens med smalle tilfældede sprosser. Vinduerne er som regel høje og slanke med fire rammer. I enetages huse eller i overetagen kan vinduerne også være forammede. Vinduerne var oprindeligt småsprossede, men med tiden blev ruderne større, så kun de underste, høje rammer havde en vandret sprosse. Vinduerne var ofte hvidmalede, men mørke farver som grøn, brun, rødbrun og grå ses også.

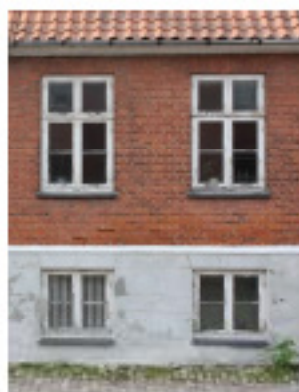

Klassicismen

Anbefalinger

Facaden er som regel pudset. Ved en ompudsning er det vigtigt, at man ikke gør for meget ud af det, så facadens ujævnheder og evt. skævheder bevares. De er med til at fortælle husets historie. Det er på samme måde vigtigt at bevare klassicismens mest typiske kendetegn, facadens taktfaste opdeling og de enkelte dekorationer som fx pudsede gesimsbånd.

Til pudsede facader kan man overveje at lade facaden stå ubehandlet i lysegrå eller svagt sandfarvet pudt. Ellers er en mat overfladebehandling med kalk eller diffusionsåben silikatmaling bedst egnet. Evt. tidligere plæstmaling skal helst renses af forinden. Farven skal passe til perioden, fx hvid, lysegul, lysegrå eller lys okker.

- ▲ På dette klassicistiske hus i to etager er gesimsen og båndet mellem de to etager de eneste dekorative elementer, som det derfor er afgørende at bevare.
- ◀◀ Den relevafugede sokkel afslører, at huset er klassicistisk.
- ◀ I den senere del af perioden kunne huseene blive mere dekorerede, som her det markante indgangssparti, der krones af den høje trekantet gavlt.
- ▼ Dette storselige hus er huget med fremtrukne huger kaldet hantelørfuger, en styr og derfor ret sjældent leknit. Taget er i såkaldte bløddampede tegl. Den tilbagebrulne dør er af nyere dato og fremmed for huset.

Tegltage bør som udgangspunkt altid bevares. Ved udskiftning bør man benytte samme slags sten som den oprindelige, hvad enten det drejer sig om et rødt, bløddampet eller evt. glaseret tegltæg. Tagrender og nedløb bør udføres i zink, som patinerer langt smukkere end tilsvarende i plast.

De fint forarbejdede detaljer som gesimser, skorstenspiber, de ofte nedkornede, mærkede kviste eller snedkerdetaljer som porte eller hoveddøre bør bevares, da de understøtter fortællingen om husets historie og oprindelse.

Vinduernes detaljering er afgørende for huset. Mange af de oprindelige vinduer med enkeltlags glas er desværre i dag forsvundet til fordel for fabriksproducerede vinduer, der ikke har samme

Klassicismen

fine detaljer. Oprindelige vinduer bør bevares eller evt. udskiftes med nye kopier i træ med enkeltlags glas og forsatsvinduer eller loblede forsatsrammer. Læs mere i anvisning om **vedligeholdelse og fornyelse af vinduer**.

Når fx hoveddøre og vinduer skal farvesættes, er det vigtigt at holde sig til de historiske farver, der blev brugt på klassicismens huse for at give kontrast og nuancering til den vigtige facade. Farvesætningen skal samtidig gerne indgå i et harmonisk samspil med nabohusene.

Bevarelsesværdige huse kan godt energirenoveres til en fornuftig standard. Det kræver blot lidt omtanke og indsigt i det historiske hus' muligheder. Læs mere i anvisning om **energioptimering**.

Tilbygninger

De fleste af købstadens klassicistiske huse har facaden helt ud til gaden. Generelt er det klassicistiske hus en meget velproportioneret helhed, hvis enkle, sluttede form ikke kan forenes med fremmedelementer som altaner, karnapper m.m. Tilbygninger til byhuse kan kun ske som side- eller baghuse i gården eller alternativt som fritliggende bygninger tilbage på grunden. Det samme gælder fritliggende klassicistiske længehuse. Et fællesskab bygningerne imellem kan opnås med velproportionerede nye bygninger med et nettonet og ensartet materiale- og farvevalg. Sådanne nye bygninger kan fint indpasses i det historiske miljø, uden at dette forringes, blot man overholder en række enkle arkitektoniske regler. Læs mere i anvisning om **gårde og haver**.

▲ Et helt typisk klassicistisk firekantsvindue. De underste rammer er delt i to med en smal, vandret sprøse, således at alle ruderne har det samme format. Et vigtigt træk er, at ruderne er en lille smule på højfornet.

◀ Portens grønne farve står godt til den gulfalkede facade. Portens dekoration af drejede brølnapper afslører, at den, ligesom kasset, stammer fra den sidste del af perioden.

▼ Et fint eksempel klassicistisk gadeforløb domineret af forskellige lyse facadefarver og røde tegltag.

Historicismen - Arkitektonisk stilart

Historicismen er en stilart, der opstod i midten af 1800-tallet og varede frem til begyndelsen af 1900-tallet. Stilarten opstod stort set samtidigt med Grundlovens indførelse, som følge af oplysningslitteraturens behov for såvel politisk som kunstnerisk at starte forfra. Man ville skabe et formsprog, der klart adskilte sig fra enevældens foregående, stramme klassicisme. Samtidig var Danmark på vej ind i en periode med meget høj økonomisk vækst. Dette resulterede over hele landet i et omfattende byggeri.

Man hentede inspiration fra tidligere tiders italienske, franske, tyske og hollandske arkitektur. Der kan sagtens findes detaljer og ornamentik fra flere forskellige af de tidligere perioder i én og samme bygning.

Typiske kendetegn

De få arkitektbegnede bygninger i købstaden fra perioden – næsten alle offentlige bygninger – er ganske helstøbte, men også nogle af de mere ydmyge private bygninger udviser fine detaljer.

Facaden var ideelt set symmetrisk opbygget. På smalle købstadsgrunde var symmetrien i praksis svært at opnå, særligt hvis ejendommen havde et sidehus i gården. Portåbningen måtte så være i facadens modsatte side. Ikke desto mindre har man ofte forsøgt at maskere skævheden, så den ikke blev så iøjnefaldende.

Historicistiske huse kan være pudrede og malede, men det mest almindelige er, at de står i blankt murværk, hovedsageligt i røde sten.

▲ Et af købstadens typiske arkitektbegnede huse fra den historicistiske periode. Damskolebyggen i Præstø, tegnet af arkitekt C. Lendorf.

◀ Både gesimsen og indfatningen omkring vinduet er udført i dekorerede formater. Tagets sølving er dekoreret med kassetter i træg eller andet forbillede.

▼ Også helt ydmyge, små bygelse er ofte fint proportioneret og har fine detaljer, som her de brede gesimsbånd, der markerer overgangen mellem husets to etager.

Historicismen

De historicistiske huse var i forhold til tidligere ganske rigt udsmykkede, særligt gedefacaden. Fugerne mellem de dengang nyligt opfundne, præcise maskinsten var ofte fremhævede med en lille profil. Gesimser og dekorationerbånd på facaderne var udført med specielle formsten, der kunne være glaserede, eller i det nye vidundermiddel cement. På huse i to etager var den nederste del af facaden nogle gange helt eller delvist pudset op i cement i felter, der skulle efterligne naturstenskvadre. Selv de mest ydmyge huse havde lidt dekoration, fx en række mursten i gesimsen placeret diagonalt i et såkaldt tandanl. Facaderne mod gården eller haven er for de fleste huses vedkommende til gengæld meget mere sparsomt dekoreret. Nogle gårdfacader er opført i de dengang billigere gule mursten.

Tagene var ofte af naturskifer, men kunne også være teglshængle. Naturskiferen var dengang et nyt og billigt materiale, som var yndet, fordi det gav taget en helt skarp profil. Udhæng ved tag og kviste havde ofte fint udskåret læmmer.

Vinduerne var som regel dannebrogsvinduer evt. med en enkelt vandret sprøse i den nederste, høje rude. Småsprøsede vinduer brugtes sjældent, fordi det nu var blevet muligt at få trukket glas i større dimensioner end tidligere.

Det dekorerede træværk og vinduerne var oprindeligt som regel malet i lidt støvede, mørke farver, grønt eller brunt. Vinduerne kunne dog også være hvide – hvid maling var dengang meget dyrt, så hvidt træværk udtrykte velstand.

▲ Et eksempel på brug af rødt og gult træværk på den senere bygning. Tagets karakteristiske beklægning af sekskantede skiferplader går fint igen på kvistenes læmmer.

◀ Et originalt dannebrogsvindue med fint limreste, gammelt glas. Stålbjælken i skifer er typisk for perioden.

◀◀ De "trulser" profilerede fuger giver facaderne udført et smukt relief.

▼ En friliggende villa med en asymmetrisk placeret front-ivind, der afbalanceres af de to tagkviste. Huset har fint udskåret træværk, som er værd at bevare.

Anbefalinger

Facader i blank mur er som regel fint bearbejdede og bør derfor som udgangspunkt ikke ændres med nye vindues- eller dørhuller. Facader i blank mur bør af samme grund heller ikke overpudses. Er facaden meget beskyttet, kan den evt. afrenses med en skånsom vandspuling.

Skal de oprindelige, fine formlen suppleres, findes i dag en række mindre teglværker, der har specialiseret sig i at producere små serier eller forlæg for forholdsvist rimelige beløb.

Det er vigtigt at tage vare på de profilerede fuger, som giver facaden en fin reliefvirkning. Denne vil helt forsvinde, hvis fugerne ændres til moderne, glatte og fyldte fuger.

Tage af naturskifer eller tegl bør i videst muligt omfang bevares. Naturskifer er i dag et meget dyrt teglmateriale og kan evt. erstattes af eternit-skifer, uden at tagets detaljering og fladevirkning ændres. Tegltage var oftest i røde vingelegl. Ved udskiftning bør man benytte en traditionel, dansk vingelegl pga. det karakteristiske dybe svøj. De ofte fintformede skorstenspiber bør bevares, da de danner en naturlig afslutning på taget.

Fint forarbejdede læmmerdetaljer som vindskæder på gavle, synlige spær- og bjælkeender og de ofte rigt dekoreerede kviste bør bevares, da de i høj grad er med til at fortælle om husets historie og oprindelse. Tegrenden og nedløb bør udføres i zink, som påligner smukkere end tilsvarende i plast.

- ▲ I forhold til tidligere er mange historicistiske byhuse opført fra begyndelsen i to etager. Facaden er udsmykket med fint dekorerede gesimsbånd i formlen, og man har søgt at opnå en vis symmetri, selvom porten er placeret til den ene side.
- ◀ En historicistisk villa inspireret af italiensk villaarkitektur fra renaissanceen. Huset er meget dybt og sættet under et stort tag med relativt lidt hældning.
- ▼ Et vinduesparti fra et byhus, hvor der er gjort meget ud af detaljeringen. Pillerne mellem vinduerne og gesimsen er udført i ledens vidunderprodukt cement.

Vinduernes detaljering er afgørende for huset. Mange af de oprindelige dannebrogsvinduer med enkeltlags glas er desværre i dag forsvundet til fordel for fabriksproducerede vinduer, der ikke har samme fine detaljering. Oprindelige vinduer bør bevares eller evt. udskiftes med nye kopier i træ med enkeltlags glas og forsatsvinduer eller køllede forsatsrammer. Læs mere i anvisning om **vedligeholdelse og fornyelse af vinduer**.

Når evt. pudsede dele af facaden, lammerdetaljer og vinduer skal farvesættes, er det vigtigt at holde sig til de historiske, ofte mørke og lidt sløvede kulører, der har været anvendt til at give kontrast og nuancering af den historicistiske facade. Farvesætningen skal samtidig helst gerne indgå i et harmonisk samspil med nabohusene.

Bevarelsesværdige huse kan godt energirenoveres til en fornuftig standard, uden at det går ud over bevaringsværdierne. Det kræver blot lidt omtanke, at man så at sige arbejder "med" huset snarere end at forsøge at kæmpe imod det. Læs mere i anvisning om **energioptimering**.

Tilbygninger

Langt de fleste historicistiske huse i købstaden er byhuse med en facade mod gaden, der spænder helt ud mod naboerne. I praksis kan tilbygninger derfor kun ske som side- eller baghuse i gården, eller som nye friliggende bygninger tilbage på grunden. Sådanne nye bygninger kan fint indpasses i det historiske miljø, uden at dette forringes, blot man overholder en række enkle regler. Læs mere i anvisning om **gårde og haver**.

- ▲ Et historicistisk gavparti med fine smurvetaljer og udsøgte gavlspær, sælet i en typisk, sløvet farve.
- ◀ Portens opdeling med en smal midterfylding er sammen med den lidt sløvede grønne farve typisk for perioden.
- ◀◀ En meget markant og dekorativ gesims af forstøben, bespækket de glaserede "tegler". Tagrenden i zinkt patinerer søkelt.
- ▼ I baghuse som her er udbygningen mere nedtonet, og vinduerne er placeret efter behov snarere end efter et facadeskema. Rudest, men alligevel stemningsfuldt.

Nationalromantikken - Arkitektonisk stilart

Nationalromantik opstod som stilart i 1890'erne og varede frem til ca. 1920. Nationalromantikken er en udøber af historicismen og kaldes også "nordisk historicisme". Til forskel fra tidligere, hvor inspirationen kom sydfra, søgte man nu mod et mere nordisk formsprog. Mange af bygningerne lærte træk fra vikingetidens ornamentik og fra middelalderens arkitektur, som blev opfattet som mere "dansk" end senere tiders byggeskik. Arkitekturen skulle symbolisere den nordiske nationalstats tusindårige rødder.

I deres hovedform var bygningerne i begyndelsen stadig påvirket af tidligere tiders stræben efter symmetri, men efterhånden blev bygningskroppen mindre stram og kunne være sammensat af flere enheder med hver deres ornamentik.

- ▲ En renebyret nationalromantisk facade i tegl på granit-soldat. Besøgt fra Brønshøj, der er inspireret af middelalderens arkitektur.
- ◀◀ En typisk nationalromantisk kæmpe bygget i bindingsværk og dækket med et fint kobberlag. I nationalromantikken er vinduerne næsten altid smudsprøssede.
- ◀ Den bedste nationalromantiske villa er udført med et træpanel eller bedste middelalderlige forbillede.
- ▼ Den bedste gant på dette hus er helt typisk for perioden.

Typiske kendetegn

Periodens fokus på det nationale gav sig især udslag i materialevalget, som skulle være gamle nordiske byggematerialer, murværk, granit, sandsten, tegl og træ, der ofte var fint bearbejdet.

Solderne er som regel kraftige granitblokke. Hvis huset har kælder, går solden ofte op over kælderetagens vinduer. Facader i blank mur har få, men effektfulde dekorationer som kraftige buede stik over vinduerne og markerede sølbænke i mursten, nogle gange glaserede. Fugerne var som regel "trukne", dvs. profilerede. Pudsede og kalkede facader er tilsvarende enkle, måske blot med en enkelt række mursten placeret diagonalt for at give relief. Husene var ofte hvidkalkede, men kunne også være røde eller lysrøde.

Nationalromantikken

Fritliggende villæer har tit dekorative karnapper i fint udskåret bindingsværk eller træpeltåne som på en middelalderborg. Disse elementer er altid placeret, så huset er i fin balance.

Tagene er som regel ret stejle og får dermed stor betydning for arkitekturen. Taget er fortrinsvis af tegl, på de fineste huse endda fint udførte, brunglaserede falktagsten, såkaldte romertegl. Der er som regel flere kviste i tagfladen, nogle gange endda i to etager.

Periodens bygninger falder groft sagt i to kategorier: 1) huse med borgmotive, som kan have karnalkkede gavle og et knæpt afsluttet tag uden udhæng. Gavlkamme kan her være afsluttet med middelalderlige "munke og nonner".

▲ Nationalromantisk villa med stejl taghældning. Der er gjort meget ud af tagloisens lille tag, som går igen på karnapper. Frontloisens udslipninger er inspireret af vikingemønstre.

◀ En fin havestue med mange nationalromantiske træk: Raderwies opdeling, de farvede, bjælkefaldede reter for oven og træarkitekts detaljering.

▼ Overtaget på dette hus er helt i bindingsværk, også her med elementer inspireret af vikingemønstre.

Og 2) huse med bindingsværksmotive, der som regel har stort tagudhæng og fint udskåret læsværk med vikingemønstre på vindskeder og kviste. På disse huse kan det tunge murværk i tagetagens gavle være afløst af bindingsværk, ofte udkræset som et middelalderligt stakværk.

Vinduerne var som regel småsprossede, dog ses også eksempler på flerrammede vinduer, der har en fast, stor "panoramarude" omgivet af mindre, småsprossede rammer.

Vinduesrammer var ofte lividsmalede, men karme og poste kunne stå i en mørkere kontrastfarve. Bindingsværk, vindskeder og kvistfronter var oprindeligt ofte malet i klare farver som mørkegrøn, brun, sort eller rød.

Anbefalinger

Facader i blank mur er som regel fint bearbejdede og bør derfor som udgangspunkt ikke ændres med nye vindues- eller dørhuller. Facader i blank mur bør af samme grund heller ikke overpudses. Er facaden meget beskyttet, kan den evt. afrenses med en skånsom vandspuling.

Det er vigtigt at tage vare på de profilerede fuger, som giver facaden en fin reliefvirkning. Denne vil helt forsvinde, hvis fugerne ændres til moderne, glatte og fyldte fuger.

Til puttede facader er diffusionsåbne overfladebehandlinger som kalk eller silikatmaling bedst egnede. Facadefarven skal passe til perioden, fx hvid, rød eller lysrød.

Tegltage bør som udgangspunkt altid bevares. Ved fornyelse bør man benytte samme slags sten som oprindeligt. Brunglaserede romertegl kan være svære at finde i dag. Benyt så hellere uglaserede romertegl end glaserede vingetegl.

De ofte fint forarbejdede detaljer som skorstenspiber, vindskeder på gavle, synlige spær- og bjælkeender og de ofte rigt dekorerede kviste bør bevares, da de i høj grad understøtter fortællingen om husets historie og oprindelse. Tagrender og nedløb bør udføres i zink, som patinerer langt smukkere end tilsvarende i plast.

Vinduernes detaljering er afgørende for arkitekturen. Mange af de oprindelige vinduer med enkeltlags glas er desværre i dag blevet udskiftet med

- ▲ Et stærkt, nationalromantisk byhus. Skorstene i sandsten over vinduerne er et typisk træk.
- ◀ Gavlkant udbykket med såkaldte "munke og norner", en midtalfaderlig tagstensstype. Bemærk selve tagets smukke, brunglaserede romertegl.
- ◀◀ En lille, rigt dekoreret overdækning over hoveddøren. En fin detalje, som er værd til at understøtte husets bevaringsværdi.
- ▼ Nationalromantisk villa med træpel (den øverste del af facaden) i bindingsværk med synlige bjælkeender. Bindingsværket har oprindeligt været malet i en mørk kontrastfarve.

fabrikproducerede vinduer, der ikke har samme fine detaljering. Oprindelige vinduer bør bevares eller evt. udskiftes med nye kopier i træ med enkeltlags glas og forsatsvinduer eller koblede forsatsrammer. Læs mere i anvisning om **vedligeholdelse og fornyelse af vinduer**.

Når tømmerdetaljer og vinduer skal farvesættes, er det vigtigt at holde sig til de historiske, ofte mørke og klare farver, der har været anvendt til at give kontrast og nuancering af den nationalromantiske facade. Farvesætningen må også gerne indgå i et harmonisk samspil med nabohusene.

Bevarelsesværdige huse kan godt energirenoveres til en fornuftig standard, uden at man forringer bevaringsværdierne. Det kræver blot at man så at

- ▲ Et sjældent eksempel på en villa fra perioden med skiffertag.
- Skiltepunkt af glaserede mursten. Bemærk slibestenen i granit.
- ◄ En dør med fint opspiret vindue.
- ◄◄ En rustik dør med smukke håndtagsgreber.
- ▼ De forskellige elementer (lovel, fæstestue, garde i vinkel), danner til sammen en fin komposition.

sige arbejder "med" huset snarere end at forsøge at kæmpe imod det. Læs mere i anvisning om **energioptimering**.

Tilbygninger

Tilbygninger til friliggende huse kræver stor hensyntagen til husets komposition. Tilbygningen må ikke tage magten fra det eksisterende hus. Jo mindre tilbygningen er, jo større er chancen for et vellykket resultat. På byhuse med en facade mod gaden, der spænder helt ud mod naboerne, kan tilbygninger kun ske som side- eller baghuse i gården, eller som nye friliggende bygninger tilbage på grunden. Nye bygninger kan fint indpasses i det historiske miljø, blot man overholder en række enkle regler. Læs mere i anvisning om **gårde og haver**.

Bedre Byggeskik - Arkitektonisk stilart

Bedre Byggeskik er en særlig dansk arkitekturstilart, der varer fra ca. 1915 til omkring 1940. "Landsforeningen Bedre Byggeskik" blev stiftet af en række fremtrædende arkitekter og kulturpersonligheder som reaktion mod historicismens blandingsskulptur. Foreningens arbejde gik ud på at uddanne og assistere bygmestre ved udførelsen af mindre bygninger bl.a. gennem kurser, tegnestuehjælp og typetegninger til villæer, try- og landhuse, men også offentligt byggeri. Arkitekturen tog udgangspunkt i de gamle håndværksstraditioner og i det enkle "danske" hus.

I perioden steg købstædernes indbyggertal markant. Nye villakvarterer stød op, og Bedre Byggeskik er derfor især kendt for muremestervillaen i halvanden etage.

Typiske kendetegn

Bedre Byggeskik-husene er enkle og præcist proportionerede bygninger med kompakte grundformer, enten længereformede eller mere kvadratiske. Facaden skulle have den rette højde i forhold til tagets størrelse og vinduerne og selv ruderne skulle have formater, der var nøje afpasset husets dimensioner.

Facaden er ofte symmetrisk opbygget, men selv huse, der ikke er strengt symmetriske har altid en indbygget, visuel balance. Opdelingen er taktfuld med gennemgående vandrette og lodrette linjer og få, men præcist placerede dekorative elementer som gesimser eller hovedbjælke. Bygningsdele som karnapper, udestuer og frontkviste er også meget brugte. Kvistene er få og ikke særligt store.

▲ En typisk Bedre Byggeskik-villa. Materialerne er de gamle klassiske danske, røde mursten og røde tegl. Der er gjort meget ud af symetri og proportionering.

◀ Tagkviste skulle være små, så de ikke tog magten fra helheden. Taskeliste som denne (hvor listen opstår ved at en del af teglet hænges lidt) var meget almindelige i Bedre Byggeskik-stilen.

▼ Bedre Byggeskik-villæer kunne være udstyret med små dekorative bygningsele. som her en centralt placeret frontkiste og karnap.

Bedre Byggeskik

Bedre Byggeskik-husene står ofte i blank mur, enten i rød eller gult murværk. Murstenene er ofte hånd- eller blødsinagne sten. Husene kan også være pudsede og kalkede i lyse eller mørke farver som fx hvid, lysegul, rosa eller mørkerød. På byhusene kan den nederste del af facaden være pudset fx i et kvaderlignende mønster.

Huse i blank mur er ofte opført med smukke forbandter, dvs. stenenes rækkefølge og størrelser. Fugerne er enten tilbagetrukne eller udfyldte. Gesimsen er enkel, men fint udført med få simple profilerede led og kan være kalket hvid i kontrast til facadens murværk eller puds. Solderne står for det meste i overpudset beton i den grå puds eller sortmalede. Mange huse har kælder, og i det tilfælde går solden op over kældervinduerne.

Selvom arkitekturen er meget enkel, "fånt" man ind i mellem elementer fra især klassicismen som fx kvaderpuds på bygningsens hjørner, eller man fremhævede et overdækket indgangsparti med en dekoreret søjle. Der er ofte fint udførte stik over vinduerne. Murslikkene afløses senere i perioden af ståltegl. Sålbenkene er ofte udført af mursten, evt. lagt på fladen, eller af en skiferplade.

Der er mange tagformer, sædelt- eller mansardtæge eller tæge med hel- eller kvartvalm. Man foretrak den danske røde vingetegl, men også den mere rundede falktagsten var meget brugt. Nogle gange anvendtes de billigere betontægsten. De fleste tæge har kun ganske lidt udhæng, men i sjældne tilfælde ses også huse med tagudhæng og synlige spær langs facaderne.

▲ En pudset og kalket Bedre Byggeskik-villa, hvor man har "fånt" klassicistiske træk til kvaderpudsen på hjørnerne.

◀ Hovedindgangen er her markeret med en lille, søret overdækning, der støttes af en murpille med en lille klassicistisk afslutning foroven.

◀◀ En typisk Bedre Byggeskik-detajle, en såkaldt spærrenkopsims.

▼ Et af de relativt få byhuse fra Bedre Byggeskik-listen. Et eksemplar på et fra begyndelsen asymmetrisk hus. Huset er som de fleste huse fra listen meget kvadratisk.

Bedre Byggeskik

Hoveddøren var typisk fremhævet med fine dekorationer, fordi den var det første, der mødte den besøgende. Hoveddøren har oprindeligt altid været malet i en blank mørk farve, eller evt. i to eller tre farver, der fremhævede profileringen omkring et fyldingsstift.

De fleste vinduer er to- eller firerammede, og opdelingerne spænder fra småsprossede "pale-ruder" til rammer med en, to eller tre ruder. Dørnæbrogsvinduer uden sprosser ses ind imellem.

Vinduerne var som regel malet i lyse farver som hvid, lysegrøn eller dueblå, men også i mørkere farver som sveskrød, dødenkop og mørkegrøn. Vinduerne kunne være tofarvede med mørk karm og lyse rammer.

Anbefalinger

Facader i blank mur har som regel fine detaljer som murede stik og bør derfor som udgangspunkt ikke ændres med nye vindues- eller dørhuller. Facader i blank mur bør af samme grund heller ikke overputtes. Er facaden meget beskidt, kan den evt. afrenses med en skånsom vandspuling.

Til puttede facader er diffusionsåbne overfladebehandlinger som kalk eller silikatmaling bedst egnede. Facadefarven skal passe til perioden, fx hvid, lysegul eller mørkenød, og må samtidig gerne indgå i et samspil med naboernes farver.

Ved fornyelse af taget bør man benytte samme slags tegsten som de oprindelige, hvad enten det er tegl eller betonsten.

▲ Vinduerne i dette Bedre Byggeskik-hus er tofarvede, mørk karm og lyse rammer. Bemærk opdelingen af rammene i tre ruder i karmstift.

◀ En fin hoveddør, hvor der er gjort meget ud af murværket omkring døren og det buede overvindue.

◀ På nogle Bedre Byggeskik-villaer er vinduerne udstyret med skodder som her.

▼ Det røde tegltag, det fint bearbejdede murværk med smukt murede stik over vinduerne og små detaljer som bånd i rulleskåler er sammen med værdiansættelse af smalle detaljer med til at gøre huset typisk for perioden.

Vinduernes detaljering er afgørende for huset. De fabriksproducerede vinduer har ikke samme fine detaljering som de oprindelige vinduer og man bør derfor bevare de oprindelige vinduer eller evt. udskifte dem med nye kopier i træ med enkeltlags glas og forsatsvinduer eller koblede forsatsrammer. Læs mere i anvisning om [vedligeholdelse og fornyelse af vinduer](#).

Snedkerdetaljer som verandaer, kviste o.l. bør bevares, da de i høj grad fortæller om husets historie og tid. Tagrenden og nedløb bør udføres i zink, som påligner langt smukkere end tilsvarende i plastik.

Bevaringsværdige huse kan godt energirenoveres til en fornuftig standard, uden at man forringer be-

▲ Et byhus, hvis – oprindelige – dekorfioner over vinduene ikke helt overholder Bedre Byggeskik-fællesskabets strenge regler.

► Et højt og smalt Bedre Byggeskik-vindue med små ruder.

◄ Et typisk lille fællesbeskyttet dekorfionelement.

▼ Oven med de to runde sidevinduer er knæret til siden. Et fællesbeskyttet på en tilbygning.

varingsværdierne. Det kræver blot, at man arbejder "med" huset snarere imod det. Læs mere i anvisning om [energoptimering](#).

Tilbygninger

Det friliggende Bedre Byggeskik-hus er som regel meget kompakt, og det er derfor meget vanskeligt at tilføje en større tilbygning, uden at det går ud over husets komposition. Små, underspilte tilbygninger som køkkener og udestuer kan tilføjes, hvis de er tilstrækkeligt præcist proportioneret i forhold til den eksisterende arkitektur.

Tilbygninger til sammenhængende byhuse kan være side- eller baghuse i gården, eller der kan bygges en friliggende bygning tilbage på grunden. Læs mere i anvisning om [gårde og haver](#).

Den danske funktionalisme - Arkitektonisk stilart

1920-ernes internationale modernisme, der er præget af et kubisk formsprog, blev tilpasset danske forhold i form af funktionsarkitekturen i perioden ca. 1930-40. Modernismen gjorde op med fortidens symmetri, pynt og detaljer, og placering af facadeåbninger skete nu efter rent funktionelle krav til planløsning, lys og udsigt. **Bungalowen**, **funktisvillaen** og den **danske funktionalistiske villa** er tre forskellige fortolkninger af disse nye arkitekturstrømninger, tilpasset dansk byggeteknologi og håndværk.

Typiske kendetegn

Alle tre hus typer er i én eller to etager, ofte med høj kælder. Husene er grundmuret og kan stå både i blank mur eller overpudsset og lividsmalede. Mere sjældent fandtes også huse opført i beton.

Bungalowen har en kvadratisk grundplan og et lavt pyramidetag af tagpap eller eternitkiferplader – tage med højere rejning kan have tegltag. Grundformen er kubisk, men der kan være fjernet eller tilføjet delelementer til kvadratet. **Funktisvillaen** fremstår med geometrisk klarhed: Fladt tag, eller lav taghældning, store murflader og vindueshuller uden dekoration. Den **danske funktionalistiske villa** bygger på de funktionalistiske ideer, men formsprog og materialevalg er traditionelt. Det er enkle, murede enfamiliehuse med sædeltage af tegl. Facaden er ofte asymmetrisk med forskudte facader, tage m.m.

Husets facader udgør ofte fint komponerede helheder med en balance mellem de forskellige elementer som vinduer, døre, altaner m.m.

▲ *Fra funktisvilla i to etager. Den kubiske form og de af-lange vinduer med lodrette opdelinger er modernistiske skiltmærk, her tilpasset danske forhold ligesom det gule værværk.*

◀ *En liden bungalow. Hovedformen, der markeres af det åbne vindfang og det store bjørnevindue er helt typiske kendetegn. Bemærk den originale, bæredygtige garage skabt i beton.*

▼ *Funktisvilla fra 1935, der i sin kropform og farvevalg følger de internationale, modernistiske idéer.*

Hjørnevinduer, terrasser og høje vinduesparier til trappen eller entréen var et yndet motiv. Murværk var plane flader uden gesimser. Sålbenkene var elegant udført i metal med et ganske lille fremspring fra facaden. De udvendige trapper var ofte murede eller støbt i beton med trin belædt med klinker. Lette rækværk i jern stod i smuk kontrast til murværkets tyngde. Vinduerne var som regel aflange, evt. opdelt lodret, med karme og rammer af træ eller jern. Vinduerne var ofte malet hvide på murede huse og mørke på huse, der var pudset og hvidmalede.

Anbefalinger

Det er vigtigt for husets udtryk at bibeholde det kubistiske udtryk uden at tilføje nostalgiske løsninger, der strider mod den funktionelle arkitektur og udvander husets formalistiske udtryk. Her taget lav hældning, er det vigtigt at bevare dets plane flade. Fx vil profilerede bølgeeternitplader sløre husets skarphed. Tegltage bør udskiftes med samme type og farve som det eksisterende tag med bevarelse af udlæng og gesimser. Man bør undgå at overpudse det blanke murværk, da det vil gå ud over husets arkitektoniske helhed.

Vinduer og døre varierer i udformning, men ved udskiftning bør den oprindelige opdeling og de elegante tynde rammedimensioner bevares.

Husene kan fint energirenoveres til en fornuftig standard, også uden at de mister deres særlige kendetegn. Man kan efterisolere lofter, opsætte forsatsvinduer og evt. hulmursisolere. Frem for alt kan man sørge for at tæle huset og sikre sig, at de tekniske installationer er så effektive som muligt. Læs mere i anvisning om [energioptimering](#).

Tilbygninger

Bungalowers og funkisvillaens kubistiske form vanskeliggør større tilbygninger. Det må derfor anbefales at videreføre formsproget med stor opmærksomhed på helheden og under vejledning af en rådgiver. Den danske funktionalistiske villa udgør en fin helhed med balance mellem huskroppen og facadens komposition. Huset kan ændres og tilbygges til en ny helhed, men kun hvis husets kendetegn og formsprog respekteres.

▲ ◀ Rektangulære lagender ses i nogle tilfælde og er en markant og vigtig detalje.

▲ ▶ Afdækning over hoveddøren udført som indmuret betanplade er et typisk funktionsræk.

▲ Fint eksempel på den danske funktionalistiske villa. Et enkelt hus, der får liv af den asymmetriske facade.

▼ Stor funkisvilla i to etager med tegltag. Besøg det live, originale jernstakit med brødgitter.

Efterkrigstidens huse indtil 1980

1950-ernes "muremestervilla" er efterfølgeren til Bedre Byggeskik-periodens kompakte villa fra ca. 1915-40. En del af de mindre muremestervillaer er bygget som "statslåns-huse". Statslåns-huset er forløberen for den efterfølgende mest populære boligform – "parcelhuset".

Muremestervillaen

Husene fra 1950-erne følger den danske byggetradition med fint bearbejdede murede facader og markante, fortrinsvis røde tegltag, men mere nøglernt og nedtonet end tidligere. Arkitekturen er påvirket af funktionalismens rene linjer. Alligevel var husene til udstyret med nostalgiske detaljer som fx lufvindfattede ruder, skodder rum. Husene har en kompakt grundform og er typisk opført i halvanden etage med høj kælder.

▲ Muremestervillaens asymmetriske gend med den markante skorsten er tydeligt påvirket af den danske funktionalisme. Bemærk det typiske rødtægede stik over hoveddøren.

◀◀ De fint forarbejdede murede detaljer er en stor del af 50-ernes nedtonede arkitektur. Her er hoveddør og trappe elegant markeret med et værel fresspring.

◀ Det fine, lette hvidmalte trappesøjler af jern er et af periodens kendetegn.

▼ Det fresspringende "blændervindue" er helt typisk for perioden.

Tøget har for det meste 45 graders taghældning med stort udhæng og synlige, tækkede søer. Der var næsten aldrig kviste i tøget. Facaderne står i gule eller røde mursten, ofte blot med fremhævede murede detaljer omkring vinduer og døre som eneste pynt. Gavlene er som regel symmetriske, mens de øvrige facader kan være mere frit komponeret med forskellige vindueskomater. Et typisk motiv var et stort "blændervindue" trukket frem fra facaden. Vinduernes opdeling varierer. De kan både være udført som to- eller tresrammede vinduer, eller blot med én stor rude. Vinduerne er i træ, fortrinsvis hvidmalte, men olierede håndfæstetammer ses også. Hoveddøren er typisk i listebeklædt lækkert træ. Uvendige trapper er udført i pudset beton og belagt med fx "Hæleklinker", der også ses på sølvbænke.

Efterkrigstidens huse indtil 1980

Statslånshuset

Statslånshusene er bygget under statslånsordningen, der fungerede fra 1938 – 58. De billige statslån førte til et omfattende byggeri af mindre enfamiliehuse. Med til lånet hørte krav om begrænset størrelse og pris, og derfor er det typisk besiddene huse, der ofte er meget velgennemtænkte for at udnytte det lille areal. Arkitekturen er stram og funktionel, og husene er en nyfortolkning af det enkle, danske, murede hus.

For at reducere materialeforbruget og dermed byggeomkostningerne opførtes husene typisk i én etage med lav facadehøjde og lav taghældning. En evt. kælder blev ikke talt med i arealet, så der ses en del statslånshuse, der egentlig er ret store, hvis man tæller kælderen med.

▲ Et stort statslånshus med tagter og det populære fremstakke facadeparti, der her indeholder husets indgangsparti.

▲ Et lille statslånshus i én etage med forskellige bygningskroppe og tagflage. Gartnerne i blandt nær springer lidt frem i forhold til de lave facader, der står på bagsiden.

▼ For at opnå en fornemmelser af rumhøjde indvendigt i huset fulgte loftet ofte den lave taghældning i statslånshusene. Huset her er opført i blasonerede gule vægsten og er ret bredt med en nedlægt, strass og enkel arkitektur.

Husene er ofte længelformede. Tagformen er generelt et lavt sadeltag af eternit, pap eller evt. tegl. Statslånshuset har ofte meget lille tagudhæng. Et nyt og populært motiv blev et påbygget "udstak" på en af langsiderne. Udstakets tag var blot en forlængelse af hovedhusets tag.

Husene er ofte opført i blank mur, men tidens nye billige byggematerialer som fx gasbeton og letklinkerbeton blev også anvendt. Overpudsede facader ses også. I mange tilfælde er der arbejdet med enkle, men smukke murede detaljer og træpartier, der fx fremhæver forderen eller et større vinduesparti. Vinduerne er typisk torammede eller med én hel rude. Vinduerne er malet i en kontrastfarve til facaden, hvilde vinduer til rødt murværk eller mørke til hvidmalede facader.

Efterkrigstidens huse indtil 1980

Parcelhuset

Parcelhuset 1960-80 er et funktionelt, enkelt og billigt hus uden unødige detaljer og med en velgennemtænkt og godt udnyttet planløsning. Højkonjunkturen og den stigende velstand skabte sammen med ønsket om egen bolig på egen parcel i "lys og luft" det store byggeboom i slutningen af 1950'erne. Der blev i perioden 1960-80 opført 450.000 parcelhuse. Husene er i vid udstrækning bygget som elementbyggeri med anvendelse af industrielt fremstillede bygningsdele.

Parcelhusets arkitektur er enkel og nedtonet med afsæt i 1950'ernes modernistiske arkitekturstrømninger fra USA og Japan, omset til danske forhold. Især de store skydedørsparterier, der trækker naturen ind i huset, fik betydning for parcelhuset.

Den mest almindelige husform er længehuset, men vinkelhuse og atriumhuse ses også. De tre typiske tagformer er enten et lavt sadeltag med 20-30 graders hældning, et stejlt 45 graders tag med udnyttet tagetage, eller fladt tag. Tagmaterialerne er generelt eternit, tegl, betontegl eller tagpap (på de flade tage). De lave facader ses i forskellige teglfarver, med gule og røde mursten som det mest almindelige. Husene har ingen overflødige detaljer, men gavltrekanter, løstninger og lånd mellem vinduerne i markrammet bæ eller plader i kontrast til facadernes murværk er typiske. Typiske er også remmen over facaden, der sæger ud på gavlene. Vinduer, terrassedøre og skydedøre har hele, store termonuder. Vindueskarme og -rammer er malet mørke, så de smelter sammen med de mørke ruder.

▲ Den mest udbredte parcelhusstype er et længehus med et lavt sadeltag. Gavlene er søviede, men for at spare penge er facadene til opført med en pladebeklædning og med inspiration fra japansk forårsrog.

▲ På parcelhuse med fladt tag er inspirationen fra modernistisk arkitektur mest tydelig. Den flade tagform sætter fokus på facadens inddeling og rytme.

▼ Større huse med et 45 graders sadeltag og udnyttet tagetage blev populære i 1970'erne. Farveholdningen med den sorte/mørke gavl og vinduer i kontrast til det røde murværk er helt "efter bogen". Et diskret overlys-vindue er placeret i tagkanten.

Efterkrigstidens huse indtil 1980

Anbefalinger

Muremestervillaen og statslåns huset har meget lidt dekoration, men er til gengæld ofte godt håndværk. Det er vigtigt at bevare detaljerne og samtidig værne om det gode håndværk. Undgå at overpudse det blanke murværk, da det vil gå ud over husets arkitektoniske sammenhæng og murværkets stoffighed. Er fugerne dårlige, kan man i stedet med fordel omfuge murværket.

Tegltaget er muremestervillaens helt særlige kendetegn. Hvis taget skal skiftes, gælder det om at vælge samme tegltype og farve som det eksisterende tag og så vidt muligt beholde udhæng og gesimser. Til statslåns huset eller parcelhuset er eternit, evt. som "bæverhaleplader", røde tegl eller tagpap, evt. med lister, gode materialer til en

- ▲ Det røde tegltag med de synlige takfaste spær er en vigtig del af muremestervillaens arkitektur – det gælder også huse, der som her er opført i gult murværk. Vinduet til venstre med den lodrette opdeling er originalt.
- ◀ Taget på statslåns huset er udstyret med plade eternitplader, såkaldte bæverhaleplader, som huset oprindeligt var opført med. Glaslaget er en ny, moderne tilføjelse, der harmoniserer fint med husets materialer.
- ▼ Parcelhuset fra 1960 har fået nye, smukke vinduer i alieret håndtræk, men vinduernes opdeling er den samme som oprindeligt. Det er især vigtigt at bevare parcelhusets enkle udtryk, når man udstyffer vinduerne.

ny tagbeklædning. Taget er meget synligt og på den måde en vigtig del af den nedtonede arkitektur. Undgå derfor at ændre det med et for "fint" materiale som fx sortglaserede tegl.

Vinduernes detaljering og dimensionering er afgørende for husets udseende, og man bør derfor bevare de oprindelige vinduesformater og dimensioner. Nostalgiske bondehusvinduer og fyldingsdøre kan ikke anbefales, da de ikke harmonerer med den nøgterne arkitektur. Vinduer i moderne materialer som komposit og aluminium kan evt. bruges på nyere parcelhuse for at give et nutidigt præg. Derimod vil de ikke passe til muremestervillaen eller statslåns huset. Her er traditionelle trævinduer af stor betydning for husets håndværksprægede arkitektur.

Efterkrigstidens huse indtil 1980

Tilbygninger

Selvom muremestervillaen er robust, er den også kompakt. Ved tilbygning vil en gentagelse af fx tegltag og udhæng skabe ro. Tilbygningens tagryg bør holde sig under hovedhusets. Huskroppen kan med nogen forsigtighed forlænges, tilbygges vinkelret eller parallelforskydes. Nye kviste vil bryde den store gennemgående tagflade. Overvej hellere et lille ovenlysvindue.

Både statslånshuset og parcelhuset har en ret anonym og robust arkitektur, og de længeformede huse kan tilbygges eller ændres nemt. Men det kræver indlevelse i husenes særlige enkelhed. Det er derfor vigtigt at gentage denne enkelhed både i skala, materialevalg og udtryk i en ny tilbygning og ikke tilføre nostalgiske bygningsdele.

Energioptimering

Muremestervillaen og statslånshuset kan godt energirenoveres til en fornuftig standard, uden at man forringer bevaringsværdierne. Alle tre hustyper er nemme at energirenovere ved udskiftning af ruder til energiruder, udlægning af ekstra isolering over loft m.m. Læs mere i anvisning om [energioptimering](#).

Udvendig efterisolering er en oplagt mulighed til de parcelhuse, der har et stort tagudhæng. Dette gælder især, hvis husets facademurværk er dårligt, eller hvis huset er opført i betonelementer eller gasbetonblokke. Ved udvendig isolering bør man stadig gentage husenes enkle udtryk og ikke lave om på husets arkitektur. Husk at flytte vinduerne med ud i det nye facadeplan!

- ▲ Hvis man skal bygge til muremestervillaen, er det en god løsning at lade en mindre forstøbt tilbygning indgå som en del af det store tag. På den måde skabes der sammenhæng og balance mellem det eksisterende og det nye.
- ◀ Tilbygningens størrelse og detaljering er som på det eksisterende parcelhus. Tilbygningen følger sig naturligt og enkelt til parcelhuset, så der skabes en ny helhed.
- ▼ Man kan næsten ikke se, at der er bygget til huset, men den nye vinkel med de store glas- og skydeselsparter indeholder en ny og funktionel havestue, der virker som en helt selvfølgelig del af helheden.

Inspiration og henvisninger

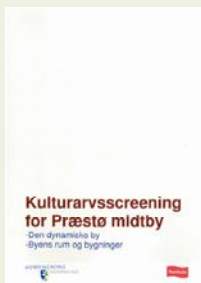

Lokalplan C 16.00.01 - Præstø bymidte, bevaring og udvikling
November 2014

Lokalplan C 16.00.01 - Præstø bymidte, bevaring og udvikling

omfatter hele Præstø bymidte og regulerer anvendelse og den fysiske planlægning af arealer og bygningers ydre fremtræden gennem lokalplanens bestemmelser. Lokalplanen har nogle udførlige bilag, der beskriver en bygnings enkelte dele igennem forskellige tidsperioder og disse perioders særlige byggeskik og idealer.

Se link:

Kulturarscreening for Præstø midtby
Den dynamiske by - Byens rum og bygninger

Kulturarscreening for Præstø midtby

er en kortlægning af kulturarven i Præstø, der beskriver topografien, historien og byens rum og bygninger. Screeningen er et forarbejde til udarbejdelsen af lokalplanen for hele bymidten og et udgangspunkt fmed afsæt i fælles værdier for byen.

Se link:

PRÆSTØ

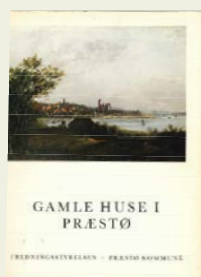
POTENTIALEANALYSE

ZARK

Præstø Potentialeanalyse 2014

er udarbejdet i forbindelse med lokalplanen for Præstø bymidte og giver en grundig analyse af eksisterende forhold og mulige fremtidige udviklingsprojekter, der med fordel kan indpasses i byen. Der er særligt arbejdet med 5 nedslagpunkter, der afspejler nogle af de forhold, der er bragt op på borgermøder i løbet af lokalplanprocessen.

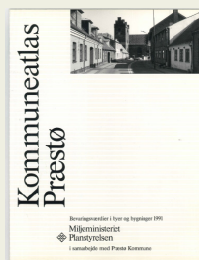
Se link:

GAMLE HUSE I PRÆSTØ

FREDNINGSTRÆKKE - PRÆSTØ KOMMUNE

Gamle huse i Præstø er en bygningsregistrant, der udførligt beskriver historikken for de enkelte bygninger i bymidten og hvem der har ejet bygningerne. I starten af bogen kan man finde udførlige beskrivelser af bygningers enkeltdele, smukt og rigt illustreret med tegninger fra fine eksempler i bymidten. Bogen kan lånes på biblioteket.

Kommuneatlas Præstø

Revisionsår: 1. juni og 1. juli 1995
Målestok: 1:5000
Planlægning: 1995
I samarbejde med Præstø Kommune

Kommuneatlas Præstø beskriver hele tidligere Præstø Kommune og dækker således både Præstø by og landområde og landsbyer i den tidligere kommune. Atlasset giver en oversigt over vigtige sammenhænge og en kortlægning af bevaringsværdige bygninger. Bogen kan lånes på biblioteket.

FBB, Fredede og Bevaringsværdige Bygninger

, er en offentlig database, hvor man kan finde en bygningens bevaringsværdi, BBR oplysninger om bygningens ydre fremtræden, opførelsesår og anvendelse. Se dette link: <https://www.kulturarv.dk/fbb/index.htm;jsession-id=0200738C121AE7E-144066FAC654D4718>

Kulturstyrelsens hjemmeside, kan man finde oplysning om fredning, støtte ordning for fredede huse, regler for affredning og meget mere. Det er et besøg værd på dette link: <http://www.kulturstyrelsen.dk/kulturarv/>

Center for bygningsbevaring

i Rådvald giver grundig information om bevaringsværdige bygninger, gratis vejledning om vedligeholdelse og ombygning. Så hvis du er i tvivl om noget angående en bevaringsværdig bygning kan det varmt anbefales at besøge deres hjemmeside på dette link:

<http://www.bygningsbevaring.dk/>

Præstø Lokalhistoriske Arkiv har blandt andet gamle foto og skriftlige oplysninger om bygninger i lokalområdet og vil også kunne oplyse om historiske sammenhænge og hændelser der har haft betydning for bygninger i nærområdet.

Kolofon

Præstø facaderåd har været følgegruppe på revidering af facadevejledning 2015:

Peter Bering, formand
Bevaringsforening for Præstø og Omegn

Anja Bille Hansen, næstformand
Bevaringsforening for Præstø og Omegn

Randi Nielsen
Præstø Erhvervs- og Handelsstandsforeningen

Rasmus Evind
Præstø Erhvervs- og Handelsstandsforeningen

Inge Knudsen,
Præstø Lokalhistorisk Forening

Berit Christensen
Museum Sydøstdanmark

Tom Andersen
Bevarings- og Grundejerforening for Præstø midtby

Rene Sørensen
Præstø lokalråd

Preben Jørgensen
Præstø Håndværker og Borgerforening

Dorit Mahler Jensen, sekretær
Vordingborg Kommune

Tidligere Vejledning til skilte og facader i Præstø by- midte og Skilte- og facadevejledning for Stege bymidte udført af arkitekt Marit Christiansen ligger til grund for denne vejledning.

Brüel og Nørgaard Arkitekter har udarbejdet stilblade for: Bindingsværkshuse, Klassicismen, Historicismen, Nationalromantik, Bedre Byggeskik, Den danske funktionalisme, Efterkrigstidens huse indtil 1980. Endvidere har de udarbejdet kapitlerne: Vedligeholdelse og fornyelse af vinduer, Gårde og haver og Energioptimering.

Berings Tegnastue Aps har udarbejdet kapitlet: Overfladebehandling af udvendigt snedkerarbejde

Facaderådet for hver købstad i kommunen er inddraget i udarbejdelsen af vejledningen, og deres bemærkninger er inkluderet.

Den samlede redigering af alle tekster, foto og layout er udført af arkitekt Anne-Line Møller Sutcliffe, der også står bag kapitlerne: de indledende blå sider, bebyggelsesmønster, reklamer, definition på farver og altaner og udestuer.

